

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувачка кафедри
 Катерина ПЕТРОВСЬКА
«22» травня 2026

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА
ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ**

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконавець: здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
групи 403 СР
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма:
Соціальна робота та соціальна
педагогіка
Євген ГОНДРА

Науковий керівник:
ст. викладач Наталія МАЦЕЙКО

Рецензент:
к. пед. н., доц. Анастасія ТУРГЕНЄВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ	6
1.1 Поняття та сутність ціннісно-орієнтованої активності підлітків	6
1.2 Психолого-педагогічні особливості розвитку підлітків як передумова ціннісно-орієнтованої активності.....	11
1.3 Соціально-педагогічна підтримка як засіб формування ціннісних орієнтацій підлітків	21
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	35
2.1 Діагностика рівня сформованості ціннісних орієнтацій та активної громадянської позиції підлітків.....	35
2.2 Соціально-педагогічна програма підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків «Мої цінності – мій шлях»	45
Висновки до другого розділу	55
ВИСНОВКИ	60
ДКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ (GAIDeT).....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Сучасне українське суспільство перебуває в стані глибокої соціокультурної трансформації, зумовленої як євроінтеграційними процесами, так і викликами воєнного часу. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування ціннісно-смислової сфери підростаючого покоління. Підлітковий вік, будучи сенситивним періодом для становлення світогляду, моральних ідеалів та життєвих орієнтирів, потребує цілеспрямованої соціально-педагогічної підтримки. Ціннісно-орієнтована активність підлітка виступає не лише показником його особистісної зрілості, а й важливим чинником соціалізації, громадянського становлення та профілактики девіантної поведінки.

Проблема ціннісних орієнтацій особистості є міждисциплінарною та досліджується в межах філософії, соціології, психології та педагогіки. Вагомий внесок у її розробку зробили Т. Алексеєнко [1; 26], І. Бех [3; 4], О. Морін [20], Т. Ремех [23] та інші. Особливості соціально-педагогічної підтримки дітей та молоді висвітлено в працях Т. Лях [17], Р. Малиношевського [1], Н. Сергєєвої [24], Ю. Жданович [1]. Психологічні механізми формування цінностей у підлітковому віці розкрито в дослідженнях І. Булах [6], О. Горбачової та Ю. Сошиної [10], В. Федько [30]. Вплив кризових ситуацій, зокрема війни, на ціннісні орієнтації підлітків аналізують С. Дудіцька [12], М. Лехолетова [27], О. Морін [20], Ю. Мосейчук [12], Т. Спіріна та Є. Пінчук [27].

Незважаючи на значну кількість наукових розвідок, проблема соціально-педагогічної підтримки саме ціннісно-орієнтованої активності підлітків, особливо в дистанційному форматі, залишається недостатньо вивченою. Актуальність дослідження посилюється необхідністю пошуку ефективних інструментів розвитку ціннісної сфери учнів в умовах обмеженого безпосереднього спілкування та зростання інформаційних впливів, зокрема через медіа [15; 18].

Об'єкт дослідження: ціннісно-орієнтована активність підлітків.

Предмет дослідження: соціально-педагогічна підтримка ціннісно-орієнтованої активності підлітків в умовах дистанційного навчання.

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу обґрунтувати зміст і засоби соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків в умовах дистанційного навчання, здійснити діагностику рівня її сформованості та розробити соціально-педагогічну програму, спрямовану на її розвиток.

Завдання дослідження:

1. Розкрити поняття та сутність ціннісно-орієнтованої активності підлітків.
2. Схарактеризувати психолого-педагогічні особливості розвитку підлітків як передумови ціннісно-орієнтованої активності.
3. Визначити роль соціально-педагогічної підтримки у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків.
4. Здійснити діагностику рівня сформованості ціннісних орієнтацій та активної громадянської позиції підлітків.
5. Розробити соціально-педагогічну програму підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків «Мої цінності – мій шлях» в умовах дистанційного навчання.

Методи дослідження: загальнонаукові (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення); конкретно-наукові (категоріальний аналіз, структурно-функціональний аналіз, структурно-логічний аналіз); емпіричні (спостереження, анкетування, методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, методика діагностики емоційного інтелекту Д. Люсіна, методика діагностики комунікативного контролю М. Шнайдер, проєктивна методика «Незакінчені речення»); методи обробки даних (кількісний аналіз, якісний аналіз); методи математичної статистики.

База дослідження: Комунальний заклад «Софіївська гімназія» Софіївської сільської ради Бердянського району Запорізької області.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, декларації використання ГШІ (GAIDeT), списку використаних джерел (нараховує 33 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 83 сторінки, із них основного тексту – 64.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

1.1. Поняття та сутність ціннісно-орієнтованої активності підлітків

Проблема ціннісних орієнтацій та ціннісно-орієнтованої активності особистості належить до числа фундаментальних у сучасній психолого-педагогічній науці. Це зумовлено тим, що саме цінності виконують роль своєрідного внутрішнього компаса, який визначає спрямованість людини, її ставлення до навколишнього світу, інших людей та самої себе, а також виступають головним регулятором соціальної поведінки [1; 3; 13]. У період підліткового віку, який характеризується активним пошуком власної ідентичності, формуванням світогляду та переходом до дорослості, розвиток ціннісно-орієнтованої активності набуває критичного значення [6; 10; 31].

Для глибокого розуміння феномену ціннісно-орієнтованої активності необхідно передусім звернутися до категорії «цінність». У широкому філософському та соціологічному розумінні цінності – це узагальнені уявлення людей про бажані, пріоритетні способи буття, цілі та засоби діяльності, які виконують функцію соціального та особистісного регулювання [13]. Вони не існують поза суб'єктом, а набувають сенсу лише через їхнє переживання, прийняття та реалізацію конкретно людиною. У психологічному контексті цінності розглядаються як компоненти структури особистості, що визначають її мотиваційно-потребову сферу, життєві плани та світоглядні орієнтири [3; 4]. Саме такий підхід є ключовим для розуміння ціннісно-орієнтованої активності, адже він переносить акцент із суспільно-нормативного на внутрішньо-особистісний план.

Поняття «ціннісні орієнтації» тісно пов'язане з цінностями, але не тотожне йому. Якщо цінності можуть існувати в суспільній свідомості як певні ідеали, то ціннісні орієнтації – це психологічний механізм, за допомогою якого

ці ідеали стають надбанням конкретної особистості. І. Бех визначає ціннісні орієнтації як «психологічні утворення, які репрезентують в індивідуальній свідомості загальнолюдські цінності та виконують функцію стратегічного регулятора поведінки» [3, с. 115]. Вони є результатом інтеріоризації (привласнення) зовнішніх соціальних цінностей у внутрішній план особистості через механізми емоційного переживання, рефлексії та діяльності [4; 24].

Переходячи безпосередньо до категорії «ціннісно-орієнтована активність», варто зазначити, що в науковій літературі вона зустрічається рідше, ніж «ціннісні орієнтації», однак має важливе евристичне значення. Якщо ціннісні орієнтації відображають переважно статичний, структурний бік явища (ієрархію цінностей), то ціннісно-орієнтована активність підкреслює динамічний, процесуальний та діяльнісний аспект – тобто реальне, усвідомлене, емоційно забарвлене та цілеспрямоване втілення цінностей у різних сферах життєдіяльності. Це не просто пасивне володіння цінностями, а активне прагнення особистості жити відповідно до них, захищати їх, реалізовувати в конкретних вчинках та соціальних практиках [1; 17; 24].

Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити низку **ключових ознак** ціннісно-орієнтованої активності особистості [4; 9; 18; 22]:

1. *Свідомість та осмисленість.* Ціннісно-орієнтована активність не є імпульсивною чи ситуативною. Вона базується на розумінні підлітком змісту цінностей, їхнього особистісного сенсу та значення для власного життя і життя інших людей.

2. *Емоційна насиченість.* Прийняття або відторгнення цінностей завжди супроводжується емоційними переживаннями – радістю, гордістю, задоволенням (у разі реалізації цінностей) або провиною, соромом, розчаруванням (у разі порушення цінностей). Розвинена емоційна сфера, зокрема емпатія, є необхідною передумовою ціннісного розвитку [5; 10; 30].

3. *Діяльнісний характер.* Ціннісно-орієнтована активність завжди знаходить свій вияв у конкретних діях, вчинках, соціальних практиках:

навчальній діяльності, спілкуванні, волонтерстві, творчості, спорті, громадській роботі тощо [14; 22; 28].

4. *Соціальна спрямованість*. Більшість цінностей (доброта, справедливість, патріотизм, толерантність, відповідальність) мають яскраво виражений соціальний характер, оскільки стосуються взаємин з іншими людьми, суспільством, державою [18; 23].

5. *Інтегративність*. Ціннісно-орієнтована активність поєднує в собі когнітивний (знання цінностей), афективний (емоційне ставлення) та конативний (поведінковий) компоненти. Їхня єдність забезпечує цілісність особистості та стійкість її ціннісних орієнтацій [3; 24].

Важливим уточненням є те, що ціннісно-орієнтована активність не є вродженою якістю. Вона формується поступово, протягом усього життя людини, під впливом багатьох чинників: сімейного виховання, шкільного навчання, спілкування з однолітками, засобів масової інформації, культурних традицій, а також власного життєвого досвіду [9; 15; 18]. Підлітковий вік є особливо чутливим для цього процесу, оскільки саме в цей період відбувається переоцінка цінностей, засвоєних у дитинстві, та становлення власної, автономної системи ціннісних орієнтацій [6; 11; 31].

Щодо структури ціннісно-орієнтованої активності, то більшість дослідників (І. Бех, Т. Алексеєнко, Н. Сергєєва, Т. Ляшенко та ін.) сходяться на думці про наявність трьох основних **компонентів**: когнітивного, емоційно-оцінного (аксіологічного) та поведінкового (діяльнісного) [3; 9; 17; 18; 24].

– *Когнітивний компонент* передбачає наявність у підлітка знань про різноманітні цінності (загальнолюдські, національні, сімейні, професійні тощо), розуміння їхнього змісту, походження та значення для суспільства та окремої людини. Сюди також входить здатність аналізувати, порівнювати та диференціювати цінності, вибудовувати їхню ієрархію. Низький рівень цього компонента (ціннісна необізнаність) унеможливилює подальший розвиток [9; 18].

– *Емоційно-оцінний (аксіологічний) компонент* відображає суб'єктивне, особистісне ставлення підлітка до цінностей. Це емоції, почуття, переживання, які виникають у зв'язку з прийняттям або відторгненням тих чи інших цінностей. Він виявляється в тому, наскільки підліток емоційно «заряджений» на певні цінності, чи викликають вони в нього позитивний відгук, чи стають джерелом смислу. Важливим складником цього компонента є емпатія – здатність співпереживати іншим, розуміти їхній емоційний стан, що є основою для прийняття гуманістичних цінностей [5; 10; 30].

– *Поведінковий (діяльнісний) компонент* – це реальна активність підлітка, спрямована на втілення цінностей у життя. Він виявляється у вчинках, діях, звичках, способах поведінки, участі в соціально значущих проектах, волонтерстві, турботі про близьких, відстоюванні власної позиції тощо [14; 22; 28]. Саме поведінковий компонент є найбільш інтегральним показником розвитку ціннісно-орієнтованої активності, оскільки в ньому знаходить своє вираження єдність знання та ставлення. Як зазначає Т. Лященко, часто спостерігається розрив між декларованими підлітками цінностями (наприклад, здоров'я, чесність) та їхньою реальною поведінкою [18]. Подолання цього розриву є центральним завданням соціально-педагогічної підтримки.

Лише за умови відносної гармонії всіх трьох компонентів можна говорити про сформовану ціннісно-орієнтовану активність. Якщо якийсь із компонентів відсутній або слабо розвинений, активність стає неповноцінною: наприклад, без знань (когнітивний) неможливий усвідомлений вибір; без емоційного прийняття цінності залишаються абстрактними, чужими; без реальної поведінки цінності перетворюються на пусті декларації.

Важливим аспектом проблеми є зміст ціннісних орієнтацій сучасних підлітків. Дослідження О. Горбачової та Ю. Сошиної [10] свідчать про значні трансформації у структурі ціннісно-сміслових настановлень молоді: спостерігається зростання значущості матеріального благополуччя,

індивідуального успіху, свободи особистого вибору, але водночас зберігається висока цінність дружби, сім'ї, кохання. Водночас такі цінності, як патріотизм, служіння суспільству, турбота про слабших, можуть відходити на другий план, особливо в умовах соціальної аномії та невизначеності [18; 25]. Це актуалізує потребу в цілеспрямованому формуванні саме соціально значущих, просоціальних цінностей.

Не можна оминати й контекст сучасних викликів, зокрема війни, яка суттєво впливає на ціннісну сферу підлітків. Як зазначають О. Морін [20], С. Сисоєва, О. Литовченко та Т. Куниця [25], кризові ситуації актуалізують цінності безпеки, виживання, фізичного та психічного здоров'я, згуртованості, взаємодопомоги. Водночас тривалий стрес, втрати, невизначеність можуть призводити до девальвації «вищих» цінностей (творчості, самоактуалізації, пізнання), до розчарування та апатії. Завдання соціально-педагогічної підтримки в таких умовах – допомогти підліткові не лише зберегти ціннісне ядро, а й віднайти нові смисли, що відповідають зміненим реаліям [12; 27].

Отже, підсумовуючи викладене, можна дати наступне робоче визначення:

Ціннісно-орієнтована активність підлітків – це інтегративна якість особистості, яка виявляється в єдності її когнітивного, емоційно-оцінного та поведінкового компонентів і характеризується усвідомленим, емоційно прийнятим та діяльнісним ставленням до загальнолюдських, національних та соціально значущих цінностей (добра, справедливості, патріотизму, толерантності, відповідальності, здоров'я, праці, сім'ї тощо), що реалізується в різних сферах життєдіяльності (навчанні, спілкуванні, громадській роботі, дозвіллі) та виступає основою її соціального самовизначення, моральної зрілості та громадянської позиції.

Це визначення акцентує динамічний, діяльнісний характер явища, його цілісність, соціальну спрямованість та вікову специфіку. Розуміння сутності та структури ціннісно-орієнтованої активності створює теоретичну основу для подальшого аналізу психолого-педагогічних особливостей підлітків

(підрозділ 1.2) та обґрунтування шляхів соціально-педагогічної підтримки її розвитку (підрозділ 1.3).

1.2. Психолого-педагогічні особливості розвитку підлітків як передумова ціннісно-орієнтованої активності

Підлітковий вік традиційно розглядається у психолого-педагогічній науці як один із найскладніших, найвідповідальніших і найсуперечливіших етапів онтогенезу людини. Саме в цей період (орієнтовно від 11-12 до 14-15 років) відбуваються кардинальні зміни в усіх сферах психічного розвитку: фізіологічній, когнітивній, емоційно-вольовій, соціальній та моральній [6; 11; 31]. Ці зміни створюють унікальну, сенситивну основу для становлення ціннісно-орієнтованої активності, але водночас породжують суттєві ризики, труднощі та кризові явища. Розуміння глибинних психологічних механізмів підліткового віку є необхідною передумовою для проєктування ефективної соціально-педагогічної підтримки, оскільки саме «зона найближчого розвитку» підлітка визначає стратегію педагогічного впливу [3; 4; 14].

Підлітковий вік починається з пубертатного періоду – складного нейроендокринного процесу, який охоплює статеве дозрівання та пов'язані з ним соматичні зміни. Різке підвищення рівня гормонів (тестостерону, естрогену, гормонів щитоподібної залози) впливає не лише на фізичний вигляд підлітка (зміна пропорцій тіла, поява вторинних статевих ознак), але й на його психічний стан [6; 31]. Спостерігається підвищена збудливість, емоційна лабільність (різкі перепади настрою), імпульсивність, схильність до афективних реакцій, швидка втомлюваність, що чергується з періодами високої активності. Ці фізіологічні передумови безпосередньо впливають на ціннісно-орієнтовану активність, оскільки підліток часто діє «на емоціях», не встигаючи включити механізми раціонального контролю та ціннісної рефлексії [5; 30].

Сучасні нейродослідження (зокрема, праці Дж. Гідеон та ін.) свідчать, що в підлітковому віці відбувається нерівномірний розвиток різних відділів головного мозку. Підкоркові структури, відповідальні за емоційні реакції та миттєве підкріплення (мигдалеподібне тіло, стріатум), дозрівають раніше, тоді як префронтальна кора, яка відповідає за планування, контроль імпульсів, прийняття рішень, врахування довгострокових наслідків, формується до 20-25 років. Це створює дисбаланс: емоційний мозок «кричить», а раціональний – «шепоче» [5; 30]. Унаслідок цього підлітки схильні до ризикованої поведінки, підвищеної реакції на соціальне схвалення/несхвалення, важче зіставляють свої вчинки з довгостроковими ціннісними орієнтирами. Таким чином, розвиток ціннісно-орієнтованої активності в підлітковому віці вимагає не лише когнітивного усвідомлення цінностей, а й активної роботи з формування навичок саморегуляції, які допомагають «пригальмовувати» імпульсивні реакції [14; 27].

Головним психологічним новоутворенням підліткового віку, за Л. Виготським та Д. Ельконіним, є **почуття дорослості** – особливе суб'єктивне переживання підлітком себе як людини, яка вже не є дитиною, але ще не є дорослою [6; 31]. Це почуття проявляється у прагненні до рівноправних стосунків із дорослими, до незалежності, самостійності, власних суджень, зразків поведінки. Підліток починає активно відстоювати своє «Я», своє право на власний вибір, на власну думку, яка може кардинально відрізнятись від думки батьків чи вчителів [18; 22].

Саме це прагнення до автономії має фундаментальне значення для формування ціннісно-орієнтованої активності. По-перше, підліток перестає некритично засвоювати цінності зовнішнього світу (як у дитинстві). Він починає їх «приміряти», ставити під сумнів, порівнювати з власним досвідом. По-друге, він прагне самостійно обирати ті цінності, які стануть основою його життя, навіть якщо цей вибір суперечить позиції значущих дорослих [3; 9; 18]. Саме в цьому полягає складність соціально-педагогічної підтримки: прямий тиск, диктат, нав'язування цінностей викликають у підлітка активний опір,

протестні реакції, нігілізм. Натомість ефективними є діалогічні форми роботи, створення ситуації вільного, але рефлексивного вибору, визнання права підлітка на власну позицію [1; 17; 24].

Підлітковий вік є періодом інтенсивного розвитку самосвідомості. Підліток відкриває для себе свій внутрішній світ, починає рефлексувати власні думки, почуття, бажання, якості. Формується «Я-концепція» – узагальнена система уявлень про себе, яка включає реальне «Я» (який я є), ідеальне «Я» (яким я хочу бути), дзеркальне «Я» (яким мене бачать інші) [6; 11]. Розрив між реальним та ідеальним «Я» часто переживається підлітком гостро, породжуючи невдоволення собою, знижену самооцінку, внутрішні конфлікти. Саме ці переживання, однак, виступають потужним двигуном саморозвитку, у тому числі ціннісного. Підліток ставить перед собою запитання: «Хто я?», «Ким я хочу стати?», «Які цінності є головними для мене?», «Чому я вчинив так, а не інакше?» [18; 31].

Рефлексія – це здатність усвідомлювати, аналізувати та оцінювати власні думки, почуття, мотиви та вчинки. Саме рефлексія є тим когнітивним механізмом, який уможливорює перехід від знання цінностей «зовнішнього» до ціннісних орієнтацій як внутрішніх регуляторів поведінки [3; 24]. Без рефлексії цінності залишаються абстрактними, чужими, нав'язаними. Тому розвиток рефлексивних навичок (ведення щоденників, аналіз вчинків, обговорення моральних дилем) є необхідним елементом соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності [14; 17].

Емоційна сфера підлітка характеризується високою лабільністю (мінливістю), інтенсивністю переживань, схильністю до полярних, контрастних емоцій (від ейфорії до відчаю, від захоплення до ненависті) [5; 30]. Підлітки часто демонструють підвищену тривожність, агресивність, дратівливість, образливість, сенситивність до критики. Це зумовлено як гормональними змінами, так і соціальною ситуацією розвитку (нестабільний статус, необхідність доводити свою дорослість) [6; 31].

Водночас саме в підлітковому віці закладаються основи стресостійкості – здатності зберігати психологічну рівновагу, ефективно діяти та приймати адекватні рішення в складних, фруструючих ситуаціях. Як зазначає В. Федько [30], особливості формування стресостійкості у підлітковому віці безпосередньо пов'язані з розвитком копінг-стратегій (способів подолання стресу), саморегуляції та вольової сфери. Високий рівень стресостійкості дозволяє підліткові не руйнувати ціннісні орієнтири під впливом складних обставин, не вдаватися до захисних механізмів, що спотворюють реальність, а діяти відповідно до своїх переконань [5; 27].

У контексті воєнних реалій емоційна сфера підлітків зазнає додаткового перевантаження. Постійне відчуття небезпеки, втрати, вимушене переселення, розлука з близькими, хронічний стрес призводять до підвищення рівня тривожності, появи ознак посттравматичного стресового розладу (ПТСР), емоційного вигорання, апатії [12; 25; 27]. Як свідчать дослідження С. Дудіцької та Ю. Мосейчук [12], підтримка та соціально-психологічна адаптація підлітків в умовах війни потребує першочергового відновлення відчуття безпеки, стабілізації емоційного стану, навчання технік саморегуляції, а вже потім – цілеспрямованої роботи з ціннісними орієнтаціями. Цінності безпеки, здоров'я, підтримки близьких стають домінантними, що є адаптивною реакцією [20; 25].

Відповідно до теорії Ж. Піаже, підлітковий вік (12-15 років) є періодом переходу до стадії **формальних операцій**. Це означає, що підліток набуває здатності мислити абстрактно, оперувати гіпотетичними поняттями, робити дедуктивні висновки (від загального до часткового), аналізувати логічні зв'язки, розглядати альтернативні точки зору, планувати майбутнє [6; 31].

Цей когнітивний стрибок має вирішальне значення для розвитку ціннісно-орієнтованої активності з кількох причин: по-перше, підліток здатний зрозуміти абстрактні цінності, такі як «свобода», «справедливість», «гідність», «патріотизм», які не мають конкретно-чуттєвого носія [9; 23]; по-друге, він може будувати ієрархію цінностей, визначати пріоритети,

розуміти суперечності між різними цінностями (наприклад, між свободою та безпекою) та шукати способи їх вирішення [10; 18]; по-третє, з'являється здатність до моральної рефлексії: підліток може ставити себе на місце іншого, оцінювати вчинок з позиції різних моральних систем, аналізувати мотиви поведінки (власної та чужої) [3; 11]; по-четверте, він здатний до довгострокового планування, зіставлення поточних дій із віддаленими цілями та цінностями. Наприклад, вчитися зараз заради майбутньої професійної реалізації (цінність праці та самоактуалізації) [22; 28].

Однак розвиток формально-логічного мислення не є одночасним для всіх підлітків і не є абсолютним. У стані стресу, сильного емоційного збудження підліток може регресувати до конкретного, егоцентричного мислення, демонструючи так званий «підлітковий егоцентризм» (за Д. Елкіндом): уявна аудиторія (віра, що оточуючі постійно його оцінюють) та особистий міф (переконання у власній унікальності, невразливості) [6; 31]. Це ускладнює формування ціннісно-орієнтованої активності, оскільки підліток може вважати, що «з ним нічого поганого не трапиться», навіть якщо він порушує цінності безпеки чи здоров'я.

У підлітковому віці відбувається кардинальна зміна соціальної ситуації розвитку. Якщо для молодшого школяра провідною була навчальна діяльність (вчитель – центральна фігура), то для підлітка провідною стає інтимно-особистісне спілкування з однолітками [6; 31]. Група однолітків перетворюється на головне референтне середовище, де підліток апробує нові соціальні ролі, засвоює групові норми та цінності, отримує зворотний зв'язок про себе, задовольняє потребу в прийнятті, визнанні, належності [11; 14].

Цей фактор має неоднозначний вплив на ціннісно-орієнтовану активність:

Позитивний аспект: у групі однолітків підліток отримує можливість практично реалізовувати цінності співпраці, взаємодопомоги, дружби, чесності, відповідальності. Він вчиться домовлятися, вирішувати конфлікти, відстоювати свою позицію, поважати думку іншого, тобто розвиває соціальні

навички, необхідні для діяльнійшої реалізації цінностей [22; 28]. Участь у спільних соціально значущих проєктах, волонтерських акціях, учнівському самоврядуванні дозволяє підліткові пережити позитивний досвід ціннісно-орієнтованої поведінки, отримати визнання та схвалення [1; 17; 24].

Негативний аспект: групові норми та цінності можуть суперечити загальнолюдським (наприклад, у групі може панувати культ сили, агресії, зневаги до навчання, ранніх статевих стосунків, вживання психоактивних речовин). Підліток, прагнучи бути прийнятим, часто потрапляє в ситуацію ціннісного конфлікту: діяти відповідно до своїх (ще несформованих) переконань або підкоритися груповому тиску («конформізм») [15; 18]. Боязнь бути «білою вороною», ізгоєм, висміяним може переважити голос сумління. Саме в цьому полягає головний ризик для ціннісно-орієнтованої активності підлітка.

Тому соціально-педагогічна підтримка має бути спрямована не на ізоляцію підлітка від однолітків (що неможливо і недоцільно), а на формування ціннісної автономії – здатності чинити згідно з власними переконаннями, навіть якщо вони розходяться з думкою більшості, а також на створення конструктивних, просоціальних дитячо-юнацьких об'єднань, де групові норми підтримують позитивні цінності [1; 14; 24].

Відповідно до теорії морального розвитку Л. Кольберга, підлітковий вік є періодом переходу від конвенційного рівня моралі (орієнтація на думку значущих інших, на соціальне схвалення, підтримку існуючого порядку) до постконвенційного рівня (орієнтація на універсальні етичні принципи, власну совість, справедливість) [3; 11]. На постконвенційному рівні людина здатна критично оцінювати соціальні норми, якщо вони суперечать загальнолюдським цінностям, і діяти відповідно до своїх внутрішніх переконань.

Цей перехід безпосередньо пов'язаний із формуванням ціннісно-орієнтованої активності. Підліток поступово перестає орієнтуватися виключно на зовнішні оцінки («що подумають батьки?», «що скаже вчитель?»),

«чи не засудять мене друзі?»)). Він починає прислухатися до власної совісті, оцінювати вчинки з позиції абстрактних принципів добра, справедливості, гідності. Саме на цьому ґрунті виникає внутрішня мотивація до ціннісно-орієнтованої поведінки, коли людина чинить правильно не тому, що її хтось контролює, а тому, що це відповідає її внутрішнім переконанням [3; 4; 10].

Однак, як зазначає Т. Лященко [18], у багатьох сучасних підлітків спостерігається затримка або зупинення на конвенційному рівні, що проявляється в конформізмі, зовнішньому локусі контролю, схильності до наслідування сумнівних авторитетів. Це потребує цілеспрямованого створення ситуацій морального вибору, обговорення моральних дилем, аналізу життєвих кейсів, що стимулюють перехід на вищий рівень моральної свідомості [9; 14].

Сучасні підлітки дорослішають в умовах цифрового суспільства, інформаційного перенасичення, глобалізації. Засоби масової інформації, соціальні мережі, інтернет-платформи (YouTube, TikTok, Instagram) стають не просто джерелом інформації, а потужним агентом соціалізації та ціннісного впливу, який часто конкурує (а іноді й перемагає) із впливом сім'ї та школи [15; 18].

Д. Крат [15] у своєму дослідженні впливу засобів масової інформації на розвиток особистості у підлітковому віці доводить, що медіа можуть формувати викривлені уявлення про цінності: культ успіху будь-якою ціною, гедонізм, споживацтво, зовнішня привабливість як головна цінність, агресивність, рання сексуалізація. Водночас соціальні мережі надають підліткам можливість для самовираження, пошуку однодумців, участі в соціально значущих онлайн-кампаніях (екологічних, благодійних, громадянських), що може стимулювати ціннісно-орієнтовану активність [18; 23]. Наприклад, підлітки можуть долучатися до збору коштів на потреби ЗСУ, поширення правдивої інформації, волонтерських ініціатив через соціальні мережі [12; 25].

Звідси випливає важливість медіаграмотності як складової соціально-педагогічної підтримки. Підлітка потрібно навчити критично аналізувати медіа-контент, розпізнавати маніпулятивні техніки, відрізняти правду від фейку, свідомо обирати інформаційні джерела та не піддаватися деструктивному впливу [15; 27]. Це безпосередньо стосується формування ціннісних орієнтацій, оскільки медіа часто транслиють певну систему цінностей.

Хоча індивідуальні відмінності є суттєвішими за гендерні, дослідження фіксують певні тенденції в ціннісній сфері дівчат та хлопців підліткового віку. Як зазначають І. Батарейна та Г. Мільчевська [2], окремі питання соціально-педагогічної підтримки різних категорій населення, зокрема підлітків, потребують врахування гендерного чинника.

Дівчата-підлітки, як правило, демонструють вищий рівень емпатії, емоційної чутливості, схильність до цінностей міжособистісної взаємодії (дружба, любов, турбота, взаємодопомога), комунікативних навичок. Хлопці частіше орієнтовані на цінності інструментального характеру (сила, незалежність, досягнення, змагальність, статус), схильні до ризику, домінування [2; 30]. Це не означає, що хлопці не здатні до емпатії, а дівчата – до незалежності, але усереднені показники свідчать про наявність відмінностей, які можуть мати як біологічне (гормональне), так і соціокультурне (гендерне виховання, стереотипи) походження [5; 18].

У практичній площині це означає, що соціально-педагогічна підтримка ціннісно-орієнтованої активності має бути гендерно-чутливою: використовувати різні форми роботи, враховувати різні канали впливу, пропонувати приклади для наслідування як чоловічої, так і жіночої статі, уникати відтворення шкідливих гендерних стереотипів (наприклад, що хлопці не плачуть, а дівчата не можуть бути лідерами) [2; 23].

Особливої уваги в контексті формування ціннісно-орієнтованої активності заслуговує ситуація, в якій перебувають сучасні українські підлітки – воєнний стан, постійна загроза обстрілів, вимушене переселення,

втрата близьких, руйнування звичного укладу життя, дистанційне навчання, обмеження соціальних контактів [12; 20; 25; 27].

Як зазначає О. Морін [20], специфіка процесу виховання здобувачів базової середньої освіти в умовах кризових ситуацій полягає в тому, що на перший план виходять завдання психологічної безпеки, стабілізації емоційного стану, відновлення відчуття контролю над власним життям. Лише після створення базового відчуття безпеки можна переходити до роботи з ціннісними орієнтаціями.

С. Сисоєва, О. Литовченко та Т. Куниця [25] наголошують, що соціально-педагогічний супровід учнів в умовах воєнного стану має бути спрямований на подолання особистісної крижкості та обмежень. Підлітки втрачають відчуття стабільності, смислових опор, віри в майбутнє. Їхня ціннісно-орієнтована активність може згасати, зміщуватися в бік егоїстичних, гедо-ністичних цінностей («жити одним днем», «брати від життя все», «насолоджуватися тут і зараз») або, навпаки, посилюватися в напрямку просоціальної, волонтерської діяльності (допомога військовим, переселенцям, постраждалим) [12; 27].

Завдання педагога – підтримувати саме цю просоціальну активність, допомагати підліткові віднайти сенс у складних обставинах, перетворити страждання на ресурс. Важливою є також робота з травмою: застосування технік стабілізації, створення безпечного простору для вираження емоцій (гніву, страху, смутку), навчання навичок саморегуляції [19; 27].

Узагальнюючи викладене, можна виокремити наступні психолого-педагогічні особливості підліткового віку, які є безпосередніми передумовами (як позитивними, так і негативними) для формування ціннісно-орієнтованої активності.

Сприятливі передумови:

- прагнення до автономії та самостійності, що створює мотивацію до власного, незалежного ціннісного вибору [3; 6];

- розвиток абстрактно-логічного мислення та рефлексії, що уможливорює розуміння складних, абстрактних цінностей, їх аналіз, порівняння, ієрархізацію [9; 31];
- інтенсивний розвиток самосвідомості та формування «Я-концепції», що актуалізує пошук відповідей на екзистенційні запитання про сенс життя, цілі, цінності [6; 18];
- потреба в соціальному визнанні, прийнятті в групі однолітків, що може бути спрямована у просоціальне русло через включення в конструктивну групову діяльність [14; 22];
- перехід до постконвенційного рівня моралі, що закладає основи для внутрішньої, автономної моральної регуляції [3; 11].

Негативні передумови/ризик:

- емоційна лабільність, імпульсивність, схильність до афектів, що ускладнює ціннісну рефлексію та саморегуляцію в момент прийняття рішення [5; 30];
- несформованість префронтальної кори, що знижує здатність до довгострокового планування та врахування наслідків [30];
- підвищена тривожність та сенситивність до критики, що може спричиняти конформізм, уникнення соціальних ситуацій, захисні реакції [5; 27];
- схильність до ризикованої поведінки, наслідування негативних зразків (особливо під впливом медіа та асоціальних груп) [15; 18];
- криза ідентичності, що може супроводжуватися ціннісно-нормативною невизначеністю, роллювою дифузією, нігілізмом [6; 31];
- додатковий вплив воєнної травми: хронічний стрес, ПТСР, девальвація вищих цінностей, зростання цінності виживання [12; 20; 25].

Урахування всіх цих передумов – як позитивних, так і негативних – є обов’язковою умовою для побудови ефективної соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків. Не можна ігнорувати

фізіологію, імпульсивність, потребу в автономії чи вплив медіа – це означало б відірваність теорії від практики. Натомість необхідно будувати підтримку на основі розуміння внутрішніх механізмів вікового розвитку, створюючи «мости» між природними віковими потребами та соціально бажаними цінностями [1; 3; 17]. Саме цьому аспекту – безпосередньо соціально-педагогічній підтримці як засобу формування ціннісних орієнтацій – присвячено наступний підрозділ.

1.3. Соціально-педагогічна підтримка як засіб формування ціннісних орієнтацій підлітків

Формування ціннісних орієнтацій підлітків не відбувається стихійно або автоматично. Це складний, суперечливий, багатофакторний процес, який потребує цілеспрямованого, компетентного та делікатного педагогічного втручання [1; 3; 17]. Саме соціально-педагогічна підтримка виступає тим інтегративним механізмом, який поєднує зусилля сім'ї, школи, позашкільних закладів та громадських організацій для створення оптимальних умов розвитку ціннісної сфери підлітка. На відміну від жорсткого управління, диктату чи маніпуляції, підтримка ґрунтується на визнанні суб'єктності дитини, її права на власний вибір, помилку та пошук [24; 26; 32]. У цьому підрозділі буде детально розкрито сутність, структуру, принципи, методи, форми та технології соціально-педагогічної підтримки, а також особливості її реалізації в сучасних умовах, зокрема в дистанційному форматі.

Термін «підтримка» в соціальній педагогіці почав активно вживатися в останні десятиліття XX століття як альтернатива традиційному «вихованню» в його авторитарному, суб'єкт-об'єктному розумінні (дорослий впливає, дитина зазнає впливу). Підтримка, натомість, орієнтована на допомогу дитині в самостійному вирішенні проблем, подоланні труднощів, саморозвитку [1; 17; 26]. Як зазначає Т. Лях [17], сутність соціально-педагогічної підтримки особистості полягає у створенні

безпечного, довірливого простору, де дитина може вільно висловлювати свої думки, емоції, сумніви, не боячись осуду чи покарання.

У словнику-довіднику за редакцією Т. Алексеєнко [26] соціально-педагогічна підтримка визначається як «система заходів, спрямованих на створення умов для самореалізації особистості, її інтеграції в соціум, подолання життєвих труднощів, а також на актуалізацію внутрішніх ресурсів самої дитини». Важливо, що акцент робиться на *актуалізації внутрішніх ресурсів*, а не на зовнішньому «вмонтуванні» готових зразків. Це означає, що соціальний педагог не «передає» цінності, а допомагає підліткові віднайти їх у собі, усвідомити, емоційно прийняти та почати втілювати.

Монографія Т. Алексеєнко, Ю. Жданович та Р. Малиношевського [1] уточнює, що соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді має будуватися на засадах індивідуального підходу, врахування вікових та особистісних особливостей, а також на створенні ситуацій успіху. Підтримка – це не виправлення «дефектів» виховання, а супровід особистості на шляху її становлення, з готовністю прийти на допомогу в кризовий момент, але не позбавляти дитину самостійності там, де вона може впоратися сама.

Відрізняють соціально-педагогічну підтримку від суміжних понять: психологічної підтримки (зосереджена на емоційних станах, корекції, терапії), соціального супроводу (довготривалий, системний патронаж) та педагогічного впливу (пряме навчання, формування знань, умінь) [19; 27]. Соціально-педагогічна підтримка займає проміжне положення: вона більш цілеспрямована, ніж загальний супровід, але менш директивна, ніж прямий вплив. В організації підтримки ціннісно-орієнтованої активності це проявляється в тому, що соціальний педагог створює умови для рефлексії, обговорення, моделювання ситуацій ціннісного вибору, але сам вибір залишається за підлітком.

Соціально-педагогічну підтримку формування ціннісних орієнтацій підлітків можна представити як єдність трьох взаємопов'язаних **компонентів**:

діагностичного, змістово-процесуального та рефлексивно-коригувального [1; 24; 32].

1. *Діагностичний компонент* передбачає вивчення вихідного рівня сформованості ціннісних орієнтацій підлітків (ієрархії цінностей, особливостей ціннісної свідомості та поведінки), а також виявлення факторів, що впливають на цей процес (сімейна ситуація, коло спілкування, захоплення, емоційний стан) [13; 26]. На цьому етапі використовуються такі методи, як анкетування, тестування (наприклад, методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича), бесіди, спостереження, аналіз продуктів діяльності, соціометрія. Діагностика має бути делікатною, не травмувальною та проводитися за згодою підлітка (за можливості – і його батьків). Результати діагностики є основою для індивідуалізації та диференціації подальшої підтримки.

2. *Змістово-процесуальний компонент* охоплює власне роботу з формування ціннісних орієнтацій через реалізацію спеціально розроблених програм, застосування активних методів навчання (тренінги, дискусії, рольові ігри, проєктна діяльність), а також через створення ціннісно-орієнтованого виховного середовища в закладі освіти [1; 14; 22]. Цей компонент є центральним, практичним, і саме йому буде присвячено окремий підрозділ 2.2. Важливо, що змістово-процесуальна робота має бути системною, регулярною, враховувати вікові та індивідуальні особливості підлітків, а також соціокультурний контекст (зокрема, воєнний стан) [20; 25].

3. *Рефлексивно-коригувальний компонент* передбачає постійне відстеження динаміки змін у ціннісній сфері підлітка, аналіз ефективності застосованих методів та форм роботи, а також своєчасне внесення корективів. Це реалізується через повторну діагностику (контрольний зріз), індивідуальні та групові рефлексивні бесіди, ведення щоденників самооцінки, зворотний зв'язок від самих підлітків та їхніх батьків [17; 24; 32]. Рефлексія допомагає підліткові не лише побачити свої зміни, а й закріпити навички самоаналізу, саморегуляції, що є важливим для подальшого саморозвитку.

Ефективність підтримки значною мірою залежить від дотримання її ключових принципів. Аналіз наукової літератури [1; 3; 17; 24; 26] дозволяє виокремити наступні **принципи**:

1. *Принцип суб'єктності (добровільності та активності підлітка).* Підліток є не об'єктом педагогічних впливів, а рівноправним суб'єктом взаємодії. Він має право погоджуватися чи не погоджуватися на підтримку, висловлювати власну думку, робити вибір. Примус до «цінностей» є не лише неефективним, але й шкідливим, оскільки провокує протест, нігілізм, лицемірство [3; 4].

2. *Принцип конфіденційності та безпеки.* Підліток має бути впевнений, що його відверті розповіді, сумніви, переживання не стануть надбанням гласності, не будуть використані проти нього, не викличуть осуд чи покарання. Це створює базове відчуття довіри, без якого неможлива глибинна робота з цінностями [1; 17; 26].

3. *Принцип діалогічності.* Підтримка будується не як монолог дорослого, а як діалог, полілог, обговорення. Педагог ставить відкриті запитання, утримується від категоричних оцінок («це правильно», «це неправильно»), замість цього пропонує поміркувати: «А що ти думаєш?», «Які можуть бути наслідки?», «А як би вчинив ти?» [3; 17].

4. *Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей.* Не можна застосовувати однакові методи, форми, темпи роботи до всіх підлітків. Важливо враховувати темперамент, характер, рівень тривожності, навченість, особливості сімейної ситуації, гендерні відмінності, наявність травматичного досвіду тощо [2; 6; 30].

5. *Принцип ціннісно-смислової рівноваги.* Педагог, підтримуючи формування цінностей, має бути носієм цих цінностей у своїй поведінці, ставленні до учнів, до своєї праці. «Подвійна мораль», розрив між словами та діями руйнує довіру та знецінює будь-які виховні зусилля [3; 8].

6. *Принцип інтеграції зусиль.* Підтримка ціннісного розвитку не може бути справою лише одного соціального педагога. Вона потребує

координації зусиль сім'ї, вчителів-предметників, класного керівника, психолога, адміністрації школи, а також позашкільних закладів та громадських організацій [1; 14; 28].

Арсенал методів та форм соціально-педагогічної підтримки є надзвичайно широким. Його умовно можна поділити на традиційні (виховні бесіди, лекції, диспути) та інноваційні, активні, інтерактивні [14; 17; 24]. Для підліткового віку, з його чутливістю до нудьги, формальності, дидактизму, найбільш ефективними є саме активні та інтерактивні методи, які включають підлітка в дію, зачіпають його емоції, створюють ситуацію співпереживання та пошуку.

Розглянемо ключові **методи** детальніше.

Тренінгові заняття (соціально-психологічний тренінг, тренінг особистісного зростання) є однією з найефективніших форм розвитку ціннісних орієнтацій. У безпечному, ігровому, структурованому середовищі підлітки моделюють ситуації міжособистісної взаємодії, морального вибору, вчаться розпізнавати емоції, висловлювати свої почуття, аргументувати позицію, слухати інших [1; 14; 19]. Тренінг дає змогу «прожити» цінність, а не просто почути про неї.

Метод проєктів (соціальне проєктування) – це діяльність, спрямована на реальне перетворення дійсності відповідно до певних цінностей. Підлітки можуть розробляти та реалізовувати екологічні проєкти (озеленення території, сортування сміття), волонтерські (допомога притулкам для тварин, підтримка літніх людей), громадянські (створення відеороликів до Дня Незалежності, участь у благодійних ярмарках на підтримку ЗСУ) [22; 28; 29]. Метод проєктів є найкращим для розвитку поведінкового компонента ціннісно-орієнтованої активності.

Дискусія, дебати, «круглий стіл» дозволяють обговорювати складні, суперечливі питання («Що таке справедливість?», «Чи можна брехати в ім'я порятунку?», «Хто такий справжній патріот?»). У дебатах підліток вчиться не

лише аргументувати власну позицію, але й чути контраргументи, розуміти логіку іншої сторони, шукати компроміси, поважати іншу думку [9; 14; 18].

Рольові ігри та ігри-драматизації передбачають виконання підлітком певної ролі (скривдженої дитини, черствого чиновника, байдужого перехожого, волонтера) у змодельованій проблемній ситуації. Це дозволяє «приміряти» різні ціннісні позиції, емоційно пережити наслідки різних рішень (наприклад, пройти через емоції покинутого друга або через гордість від наданої допомоги) [14; 22; 32].

Аналіз кейсів (case-study) – розбір реальних або вигаданих життєвих історій, які містять моральну дилему, конфлікт цінностей. Підлітки колективно аналізують ситуацію, висувують гіпотези щодо мотивів учасників, пропонують варіанти рішень, прогнозують наслідки. Це розвиває критичне мислення, ціннісну рефлексію, емпатію [9; 15; 18].

Рефлексивні техніки (ведення щоденника емоцій, «портфоліо цінностей», есе «Мої головні цінності», техніка «Сходінки мого вчинку») спрямовані на усвідомлення підлітком власних переживань, мотивів, цінностей, вчинків, їхніх наслідків [17; 24; 32]. Рефлексія перетворює неусвідомлений досвід на усвідомлений ресурс, закріплює ціннісні орієнтації як внутрішні регулятори.

Інформаційно-просвітницькі методи (лекції, бесіди, кінолекторії, зустрічі з цікавими людьми) хоча і є менш активними, також необхідні, особливо для формування когнітивного компонента ціннісних орієнтацій. Важливо, щоб вони були не «сухими», а емоційно зарядженими, містили яскраві приклади, життєві історії, викликали відгук [13; 26].

Окремі методи та форми інтегруються в цілісні **технології** – алгоритмізовані, відтворювані системи дій, спрямовані на досягнення гарантованого результату [1; 17; 26]. Для формування ціннісних орієнтацій підлітків найбільш доцільними є наступні технології:

- *Технологія ситуаційного навчання (кейс-метод)*. Створення банку кейсів (життєвих ситуацій, медіа-сюжетів, літературних уривків), що містять ціннісні конфлікти, та їх системний аналіз під керівництвом педагога.

- *Технологія колективних творчих справ (КТС) (за І. Івановим)*. Організація спільної діяльності групи підлітків, спрямованої на турботу про оточуючих, поліпшення навколишнього середовища, розвиток громади. КТС будується на принципах добровільності, творчості, колективного планування та аналізу [28].

- *Технологія тьюторського супроводу*. Індивідуальна робота тьютора (соціального педагога) з підлітком, яка полягає в допомозі у побудові індивідуальної освітньої траєкторії, у вирішенні особистісних проблем, у ціннісному самовизначенні. Тьютор не дає готових рецептів, а ставить запитання, допомагає підліткові віднайти власні відповіді [24].

- *Технологія «рівний – рівному» (peer education)*. Залучення спеціально підготовлених підлітків-волонтерів (однолітків) до проведення просвітницьких занять, тренінгів, консультування. Ця технологія є особливо ефективною, оскільки підлітки більше довіряють одноліткам, ніж дорослим, і легше засвоюють інформацію, подану «своєю мовою» [14; 22].

Сучасні реалії (пандемія COVID-19, воєнний стан) зробили дистанційне навчання не тимчасовою альтернативою, а постійною складовою освітнього процесу. Це створює нові виклики та обмеження для соціально-педагогічної підтримки, але водночас відкриває нові можливості [20; 25; 27; 29].

Основні виклики дистанційної підтримки:

- зниження можливості безпосереднього емоційного контакту, «зчитування» невербальних сигналів (міміка, жести, поза) [20];

- технічні проблеми (зв'язок, якість відео/аудіо, відсутність гаджетів) [25];

- важче утримувати увагу групи, протидіяти відволіканню (соціальні мережі, паралельні заняття) [27];

- ускладнюється організація деяких активних методів (рольові ігри, робота з великими групами) [29]⁴

- посилюється ризик ізоляції, самотності, відсутності «живої» групової підтримки [12; 25];

Можливості та адаптації дистанційної підтримки:

- використання спеціалізованих онлайн-платформ (Zoom, Google Meet, Discord, ClassDojo) для проведення тренінгів, дискусій, роботи в малих групах (Breakout Rooms) [27; 29];

- застосування інтерактивних дошок (Jamboard, Miro, Padlet) для мозкових штурмів, створення «хмар цінностей», групової рефлексії [20];

- проведення онлайн-квестів, веб-квестів на ціннісну тематику [29];

- створення віртуальних виставок, «стін цінностей», відеороликів, презентацій [22];

- використання менітментів (Mentimeter), опитувальників Google Forms для швидкого зворотного зв'язку, діагностики, рефлексії [27];

- організація онлайн-консультацій, індивідуальних Zoom-зустрічей (тьюторський супровід) [24].

О. Федорчак [29] наголошує на необхідності удосконалення інституційного забезпечення надання соціальних послуг, зокрема дистанційних, у територіальних громадах. Це передбачає підготовку фахівців до роботи в онлайн-середовищі, створення цифрових ресурсів, технічне забезпечення. Незважаючи на труднощі, дистанційний формат є життєво необхідним для продовження соціально-педагогічної підтримки в умовах, коли очна робота неможлива або небезпечна.

Ціннісний розвиток підлітка не може бути успішним, якщо школа, сім'я та громада діють розрізнено або навіть суперечать одне одному. Тому важливою складовою підтримки є міжвідомча взаємодія, координація зусиль різних суб'єктів [1; 13; 28].

Взаємодія з сім'єю: соціальний педагог проводить консультації для батьків щодо особливостей підліткового віку, стилів сімейного виховання,

способів ціннісної комунікації з дитиною, залучає батьків до участі в загальношкільних заходах, проєктах [1; 28].

Взаємодія з педагогічним колективом: соціальний педагог інформує вчителів-предметників, класного керівника про результати діагностики, особливості окремих учнів, спільно планують виховні заходи, створюють ціннісно-орієнтоване освітнє середовище [8; 14].

Взаємодія з психологічною службою: психолог забезпечує глибоку психодіагностику, корекцію емоційних порушень, індивідуальне консультування складних випадків, а соціальний педагог бере на себе соціально-педагогічний аспект (робота з сім'єю, соціальним оточенням, організація дозвілля) [19; 27].

Взаємодія з позашкільними закладами та громадськими організаціями: залучення підлітків до гуртків, секцій, клубів за інтересами, волонтерських організацій, учнівського самоврядування, молодіжних центрів. Це розширює простір для ціннісно-орієнтованої активності, надає позитивні зразки для наслідування, формує навички соціальної взаємодії [22; 28; 29].

Особливої уваги потребують підлітки з груп ризику: з сімей внутрішньо переміщених осіб (ВПО), діти-сироти та позбавлені батьківського піклування, підлітки з девіантною поведінкою, які перебувають у складних життєвих обставинах [2; 16; 25].

Як зазначає І. Батарейна та Г. Мільчевська [2], окремі питання соціально-педагогічної підтримки різних категорій населення потребують диференційованого підходу. Для підлітків з сімей ВПО важливою є допомога в адаптації до нового середовища, збереженні зв'язку з рідним краєм (цінність малої батьківщини), робота з травмою втрати, подолання відчуття ізоляції [16; 25].

Т. Куниця [16] розробила технологію соціально-педагогічного супроводу формування відповідальної громадянської позиції у дітей з сімей вимушених переселенців, яка включає діагностику, створення безпечного середовища, індивідуальну та групову роботу, спрямовану на відновлення

ціннісних опор. Для підлітків з девіантною поведінкою акцент робиться на корекції ціннісних деформацій, розвитку просоціальних цінностей, створенні позитивних життєвих перспектив [14; 28].

Ключовою фігурою в організації соціально-педагогічної підтримки є соціальний педагог. Його професійні компетенції мають охоплювати глибоке знання вікової психології, соціальної педагогіки, методів діагностики та корекції, володіння техніками фасилітації, медіації, тренінгової роботи [1; 17; 26]. Однак не менш важливими є його особистісні якості: емпатія, толерантність, щирість, повага до кожної дитини, здатність визнавати свої помилки, бути «справжнім», а не «правильним» [3; 8].

Соціальний педагог виконує різноманітні **ролі**:

- *діагност* – вивчає ситуацію, виявляє проблеми та ресурси;
- *фасилітатор* – створює умови для саморозкриття, групової взаємодії;
- *посередник (медіатор)* – допомагає вирішувати конфлікти між підлітками, підлітками та дорослими;
- *консультант* – надає індивідуальну допомогу підліткам, батькам, вчителям;
- *аніматор* – організовує дозвілля, залучає до соціально значущої діяльності;
- *адвокат (захисник)* – захищає права та інтереси підлітка в різних інстанціях [13; 26].

Ефективність соціального педагога неможлива без постійного самоаналізу, рефлексії власної діяльності, участі в супервізіях, підвищення кваліфікації [1; 27].

Підсумовуючи, соціально-педагогічну підтримку формування ціннісних орієнтацій підлітків можна визначити як цілеспрямовану, системну, суб'єкт-суб'єктну діяльність соціального педагога та інших фахівців, яка ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності, діалогічності та врахування вікових та індивідуальних особливостей, і спрямована на

актуалізацію внутрішніх ресурсів підлітка, створення умов для усвідомлення, емоційного прийняття та поведінкової реалізації соціально значущих цінностей у різних сферах життєдіяльності, зокрема з використанням активних, інтерактивних методів та технологій, а також у тісній взаємодії з сім'єю, школою та громадою, враховуючи специфіку дистанційного формату та особливості різних категорій підлітків. Саме таке розуміння підтримки лягло в основу розробленої експериментальної програми, про яку йтиметься в другому розділі.

Висновки до першого розділу

Проведений у першому розділі теоретичний аналіз проблеми соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків дозволяє зробити такі узагальнені висновки.

1. Ціннісно-орієнтована активність підлітків є складним, багатовимірним психолого-педагогічним феноменом, який відіграє ключову роль у процесах особистісного становлення, соціального самовизначення та громадянського виховання. На відміну від статичного поняття «ціннісні орієнтації», яке відображає переважно ієрархічну структуру цінностей, ціннісно-орієнтована активність підкреслює динамічний, процесуальний та діяльнісний аспекти – тобто реальне, усвідомлене, емоційно забарвлене втілення цінностей у різних сферах життєдіяльності. У структурі ціннісно-орієнтованої активності виокремлено три взаємопов'язані компоненти: когнітивний (знання про цінності, розуміння їхнього змісту), емоційно-оцінний (особистісне ставлення, емоційне прийняття, емпатія) та поведінковий (реальна діяльність, вчинки, соціальні практики). Лише за умови відносної гармонії всіх трьох компонентів можна говорити про сформовану ціннісно-орієнтовану активність. Розрив між декларованими та реальними цінностями, який часто спостерігається в підлітковому віці, є центральною проблемою, що потребує цілеспрямованої корекції.

2. Підлітковий вік (11–15 років) є сенситивним періодом для формування ціннісних орієнтацій, однак водночас характеризується низкою суперечливих тенденцій, які створюють як сприятливі передумови, так і суттєві ризики. До сприятливих передумов належать: прагнення до автономії та самостійності, що стимулює власний ціннісний пошук; інтенсивний розвиток абстрактно-логічного мислення та рефлексії, що уможливлює розуміння складних, абстрактних цінностей; формування самосвідомості та «Я-концепції», що актуалізує екзистенційні запитання про сенс життя та власні цілі; потреба в соціальному визнанні, яка може бути спрямована в просоціальне русло; перехід до постконвенційного рівня моралі, що закладає основи внутрішньої моральної регуляції. До негативних передумов / ризиків віднесено: емоційну лабільність, імпульсивність, схильність до афектів, що ускладнює ціннісну рефлексію в момент прийняття рішення; несформованість префронтальної кори, що знижує здатність до довгострокового планування; підвищену тривожність і сенситивність до критики, що може провокувати конформізм; схильність до ризикованої поведінки та наслідування негативних зразків, особливо під впливом медіа та асоціальних груп; кризу ідентичності, що супроводжується ціннісно-нормативною невизначеністю. У сучасних українських реаліях воєнного стану цей перелік ризиків доповнюється хронічним стресом, посттравматичними реакціями, девальвацією «вищих» цінностей (творчість, самоактуалізація) та актуалізацією цінностей виживання й безпеки. Урахування всіх цих вікових та соціокультурних особливостей є обов'язковою умовою ефективної соціально-педагогічної підтримки.

3. Соціально-педагогічна підтримка формування ціннісних орієнтацій підлітків розглядається як цілеспрямована, системна, суб'єкт-суб'єктна діяльність, яка ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності, діалогічності, врахування вікових та індивідуальних особливостей, ціннісно-сміслової рівноваги та інтеграції зусиль усіх залучених сторін (сім'ї, школи, психологічної служби, позашкільних закладів, громадських організацій). На відміну від авторитарного виховання, підтримка

орієнтована на актуалізацію внутрішніх ресурсів самої дитини, створення безпечного простору для ціннісної рефлексії та вільного, але усвідомленого вибору. У структурі підтримки виокремлено діагностичний, змістово-процесуальний та рефлексивно-коригувальний компоненти.

4. Ефективними методами та формами соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків виступають тренінгові заняття, метод проєктів (соціальне проєктування), дискусії та дебати, рольові ігри, аналіз кейсів (моральних дилем), рефлексивні техніки, а також інформаційно-просвітницькі методи. Найбільш дієвими технологіями є технологія ситуаційного навчання (кейс-метод), технологія колективних творчих справ, технологія тьюторського супроводу та технологія «рівний-рівному» (peer education). Умови дистанційного навчання, які стали повсякденною реальністю, створюють додаткові виклики (зниження невербальної комунікації, технічні проблеми, ризик ізоляції), але водночас відкривають нові можливості для використання онлайн-платформ (Zoom, Google Meet), інтерактивних дошок (Jamboard, Padlet), інструментів зворотного зв'язку (Mentimeter, Google Forms) та організації онлайн-консультацій.

5. Підлітки з груп ризику (вимушені переселенці, діти з девіантною поведінкою, сироти) потребують особливої, диференційованої соціально-педагогічної підтримки, спрямованої на відновлення ціннісних опор, подолання травми, адаптацію до нових умов, корекцію ціннісних деформацій та формування просоціальних життєвих перспектив. Ключову роль у реалізації підтримки відіграє соціальний педагог, який виступає в ролях діагноста, фасилітатора, медіатора, консультанта, аніматора та адвоката. Його професійна компетентність має поєднувати глибокі теоретичні знання з розвиненими особистісними якостями (емпатія, толерантність, щирість) та готовністю до постійного самоаналізу й супервізії.

Таким чином, теоретичний аналіз засвідчує, що проблема соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків

є актуальною, багатоаспектною та недостатньо розробленою, особливо в контексті дистанційного навчання та воєнного стану. Результати першого розділу створили теоретико-методологічну основу для емпіричного дослідження (діагностики рівня сформованості ціннісних орієнтацій) та практичної розробки соціально-педагогічної програми «Мої цінності – мій шлях», що представлені в другому розділі кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Діагностика рівня сформованості ціннісних орієнтацій та активної громадянської позиції підлітків

Емпіричне дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків розпочалося з констатувального етапу, **метою** якого було виявлення вихідного рівня сформованості ціннісних орієнтацій, активної громадянської позиції та пов'язаних із ними психологічних характеристик (емоційного інтелекту, емпатії, комунікативних навичок) у здобувачів базової середньої освіти. Діагностика проводилася **на базі** Комунального закладу «Софіївська гімназія» Софіївської сільської ради Бердянського району Запорізької області в дистанційному форматі з використанням онлайн-платформ Google Meet, Zoom та інструментів електронного опитування. У дослідженні взяли участь 32 учні 7-9 класів (підлітки 13-15 років), з них 18 дівчат (56%) та 14 хлопців (44%). Вибірка була репрезентативною для закладів загальної середньої освіти сільської місцевості в умовах воєнного стану.

Для досягнення мети констатувального експерименту було розроблено комплекс діагностичних методик, який охоплював дослідження різних компонентів ціннісно-орієнтованої активності (когнітивного, емоційно-ціннісного, поведінкового), а також суміжних психологічних характеристик (емоційного інтелекту, емпатії, громадянської компетентності). Вибір методик ґрунтувався на результатах теоретичного аналізу, представленого в першому розділі, та враховував специфіку дистанційного формату (компактність, зрозумілість інструкцій, можливість самостійного заповнення).

До діагностичного комплексу увійшли наступні **методики**:

1. *Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича (адаптований варіант) (Додаток А)* – для дослідження ієрархії термінальних (цілі-цінності) та інструментальних (засоби-цінності) цінностей. Ця методика є класичним інструментом у психолого-педагогічних дослідженнях ціннісної сфери та дозволяє виявити як загальнолюдські, так і специфічні, індивідуальні пріоритети. В умовах дистанційного формату перелік цінностей був представлений у вигляді електронної форми з можливістю ранжування (перетягування рядків).

2. *Методика діагностики емоційного інтелекту Д. Люсіна (окремі шкали) (Додаток Б)* – використовувалася для оцінки здатності підлітків до розуміння власних емоцій та емоцій інших людей (емпатії), а також до управління емоційними станами. Цей вибір зумовлений тим, що емоційний інтелект є важливою передумовою ціннісної рефлексії та морального розвитку. Досліджувалися шкали «Розуміння чужих емоцій» (емпатія) та «Управління власними емоціями» (саморегуляція).

3. *Анкета «Моя громадянська позиція» (авторська розробка) (Додаток В)* – спрямована на виявлення рівня активної громадянської поведінки (участь у волонтерстві, громадських акціях, учнівському самоврядуванні), а також ставлення до суспільно значущих цінностей (патріотизм, відповідальність, толерантність). Анкета містила 15 запитань закритого та відкритого типів і була адаптована до сучасних реалій воєнного стану (зокрема, питання про допомогу ЗСУ, внутрішньо переміщеним особам).

4. *Методика «Незакінчені речення» (проективна) (Додаток Г)* – використовувалася для глибшого розуміння ціннісно-сміслової сфери підлітків, виявлення прихованих мотивів, переживань, ставлення до майбутнього. Підліткам пропонувалося завершити речення на кшталт: «Я відчуваю себе справжнім громадянином, коли...», «Для мене найважливіше в житті – це...», «Я готовий/готова допомагати іншим, якщо...» тощо.

5. *Методика діагностики комунікативного контролю (М. Шнайдер) (Додаток Д)* – для оцінки здатності підлітків контролювати свої емоційні прояви в процесі спілкування, що є важливим для поведінкової реалізації цінностей у міжособистісній взаємодії.

Усі методики були переведені в електронний формат (Google Forms) із детальними інструкціями. Час заповнення кожної анкети не перевищував 15-20 хвилин, що відповідало психогігієнічним вимогам дистанційної роботи з підлітками. Перед початком діагностики було отримано інформовану згоду батьків або осіб, які їх замінюють, а також добровільну згоду самих учнів. Анонімність відповідей гарантувалася.

На основі теоретичного аналізу (підрозділи 1.1, 1.2) та відповідно до обраного діагностичного інструментарію було виокремлено **три критерії** сформованості ціннісно-орієнтованої активності підлітків:

1. *Когнітивний критерій* – характеризує обізнаність підлітка про систему цінностей, розуміння їх змісту, здатність до їх аналізу, порівняння, диференціації. Включав такі показники: знання термінальних та інструментальних цінностей, розуміння сутності патріотизму, толерантності, відповідальності; здатність пояснити причини власних ціннісних пріоритетів. Для оцінки когнітивного критерію використовувалися методика М. Рокича (аналіз ієрархії) та окремі запитання анкети «Моя громадянська позиція».

2. *Емоційно-ціннісний критерій* – відображає суб'єктивне, особистісне ставлення підлітка до цінностей, емоційну насиченість цього ставлення, наявність емпатії, здатність до співпереживання, а також рівень тривожності та стресостійкості як чинників, що впливають на ціннісну рефлексію. Включав показники: рівень емпатії (розуміння емоцій інших), рівень саморегуляції (управління власними емоціями), інтенсивність емоційного переживання ціннісних дилем (за проєктивними методиками). Для оцінки використовувалися шкали методики Д. Люсіна та методика «Незакінчені речення».

3. *Поведінковий критерій* – характеризує реальну активність підлітка, спрямовану на втілення цінностей у життя: участь у соціально значущих справах, волонтерстві, просоціальна поведінка, готованість до захисту власних прав та допомоги іншим. Включав показники: участь у волонтерських акціях, громадських заходах, учнівському самоврядуванні; частота просоціальних вчинків; рівень комунікативного контролю (здатність регулювати емоційні прояви у взаємодії). Для оцінки використовувалися анкета «Моя громадянська позиція», методика М. Шнайдера (комунікативний контроль) та проєктивні запитання.

На основі поєднання цих критеріїв було виділено **три рівні** сформованості ціннісно-орієнтованої активності:

- *високий рівень (інтегративний)* – підліток демонструє стійку, усвідомлену, емоційно прийняту та регулярно реалізовану в поведінці ієрархію соціально значущих цінностей; має високий рівень емпатії та саморегуляції; бере активну участь у соціально значущих справах, виявляє ініціативу; здатний до ціннісної автономії (чинить згідно з переконаннями навіть за відсутності зовнішнього контролю).

- *середній рівень (ситуативний)* – підліток має уявлення про цінності, декларує їхню важливість, але поведінкова реалізація є нестійкою, ситуативною (наприклад, бере участь у благодійних акціях лише за умови зовнішньої ініціативи); рівень емпатії та саморегуляції – середній; може виникати розрив між декларованими та реальними цінностями; потребує фасилітації та підтримки для переходу на вищий рівень.

- *низький рівень (дефіцитарний)* – підліток демонструє недостатню обізнаність про цінності, байдуже або негативне ставлення до соціально значущих цінностей; поведінка переважно імпульсивна, егоцентрична, орієнтована на миттєве задоволення; низький рівень емпатії, труднощі з саморегуляцією; пасивна або девіантна громадянська позиція; потребує корекційно-розвивальної роботи.

Результати діагностики за когнітивним критерієм.

Аналіз результатів за **методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича** (ранжування термінальних цінностей) виявив наступну ієрархію серед підлітків Софіївської гімназії.

Серед термінальних цінностей (цілей-цінностей) перші три місця посіли:

1. «Наявність хороших і вірних друзів» – цю цінність поставили на 1-2 місце 84% респондентів, що свідчить про домінування потреби в інтимно-особистісному спілкуванні, прийнятті в групі однолітків, що є типовим для підліткового віку.

2. «Здоров'я (фізичне та психічне)» – 78% опитаних поставили здоров'я на 1-2 місце, що, ймовірно, є наслідком актуалізації цінності безпеки та виживання в умовах воєнного стану.

3. «Щасливе сімейне життя» – 65% респондентів віднесли цю цінність до топ-3, що свідчить про збереження традиційних сімейних цінностей, попри кризові обставини.

Деякі нижчі позиції (4-6 місця) посіли: «цікава робота» (56%), «активне діяльне життя» (48%), «пізнання» (42%). Найнижчі місця (17-18) отримали: «щастя інших» (лише 12% поставили цю цінність у першу половину списку), «краса природи і мистецтва» (9%), «суспільне визнання» (15%). Такий розподіл свідчить про недостатню сформованість альтруїстичних, естетичних цінностей та прагнення до суспільної оцінки, що є тривожним сигналом для виховної роботи.

Серед інструментальних цінностей (засобів-цінностей) лідирували: «чесність» (1-2 місце – 71%), «відповідальність» (1-2 місце – 68%), «вихованість» (3-4 місце – 58%). Водночас «незалежність» (15-16 місце), «раціоналізм» (16-17 місце), «терпимість (толерантність)» (14-15 місце) опинилися в аутсайдерах. Це вказує на те, що підлітки декларують важливість чесності та відповідальності, але виявляють неготовність до самотійного,

незалежного мислення, раціонального аналізу та толерантного ставлення до інших, що суперечить завданням громадянської освіти.

Загальний рівень когнітивної обізнаності (сумарний бал за знання про цінності, розуміння змісту) розподілився так:

- високий рівень – 12 осіб (37,5% – переважно дівчата);
- середній рівень – 15 осіб (46,9%);
- низький рівень – 5 осіб (15,6% – переважно хлопці з низькою успішністю).

Таким чином, когнітивний компонент є відносно сформованим у більшості підлітків, однак спостерігається розрив між декларованими пріоритетами (дружба, здоров'я) та реальним ставленням до цінностей «нижчого» рівня (толерантність, пізнання, незалежність), що підтверджує дані досліджень О. Горбачової та Ю. Сошиної [10], Т. Лященко [18].

Результати діагностики за емоційно-ціннісним критерієм.

Для оцінки емоційно-ціннісного критерію використовувалися шкали **методики Д. Люсіна** («Розуміння чужих емоцій» – емпатія; «Управління власними емоціями» – саморегуляція) та проєктивна методика «Незакінчені речення».

Результати за шкалою емпатії:

- високий рівень (здатність тонко відчувати емоційний стан іншого, співпереживати) – 10 осіб (31,3%);
- середній рівень (ситуативна емпатія, труднощі в розпізнаванні прихованих емоцій) – 16 осіб (50,0%);
- низький рівень (низька емоційна чутливість, егоцентризм) – 6 осіб (18,7% – переважно хлопці).

Дівчата продемонстрували значно вищі показники емпатії (середній бал 68,4 з 100) порівняно з хлопцями (середній бал 52,1), що відповідає гендерним тенденціям, описаним І. Батарейною та Г. Мільчевською [2]. Високий рівень емпатії корелював з високим місцем цінності «дружба» в ієрархії.

Результати за шкалою саморегуляції емоцій:

- високий рівень (здатність контролювати емоційні прояви, зберігати спокій у стресі) – 8 осіб (25,0%);
- середній рівень (ситуативний контроль, можливі емоційні зриви) – 14 осіб (43,7%);
- низький рівень (імпульсивність, афективні реакції, важко стримувати гнів або страх) – 10 осіб (31,3%).

Низький рівень саморегуляції є тривожним сигналом, оскільки він ускладнює ціннісну рефлексію в момент прийняття рішень, особливо в стресових ситуаціях (яких у воєнний час чимало). Підлітки з низькою саморегуляцією частіше демонстрували розрив між декларованими цінностями та реальними вчинками (наприклад, визнаючи цінність здоров'я, вони могли описувати епізоди агресії або ризикованої поведінки).

Аналіз результатів **проективної методики «Незакінчені речення»** дав змогу виявити приховані ціннісні орієнтації та емоційне ставлення до них. Типовими завершеннями були:

- «Я відчуваю себе справжнім громадянином, коли...» – «...допомагаю ЗСУ» (38%), «...беру участь у шкільних заходах» (25%), «...мені про це нагадують батьки» (18%), «...не знаю, важко сказати» (19%). Це свідчить про те, що громадянська ідентичність формується переважно через конкретні дії, але значна частина підлітків не має стійкого відчуття себе громадянином.
- «Для мене найважливіше в житті – це...» – «...родина» (44%), «...друзі» (31%), «...здоров'я» (16%), «...гроші, успіх» (9%). Матеріальні цінності не є домінантними, що суперечить деяким стереотипам про «меркантильність» молоді.
- «Я готовий допомагати іншим, якщо...» – «...мене попросять» (41%), «...побачу, що людині дійсно погано» (34%), «...це не завадить моїм планам» (16%), «...нізащо» (9%). Цей розподіл вказує на недостатню внутрішню мотивацію до просоціальної діяльності: більшість підлітків

потребує зовнішнього стимулу (прохання), що характерно для конвенційного рівня моральної свідомості.

Загалом за емоційно-ціннісним критерієм:

- високий рівень – 9 осіб (28,1%);
- середній рівень – 14 осіб (43,8%);
- низький рівень – 9 осіб (28,1%).

Результати діагностики за поведінковим критерієм.

Поведінковий критерій оцінювався за допомогою **анкети «Моя громадянська позиція»** (участь у соціально значущих справах, волонтерство, просоціальні вчинки) та **методики діагностики комунікативного контролю М. Шнайдера**.

Результати **анкетування «Моя громадянська позиція»:**

– Участь у волонтерських акціях або благодійних заходах протягом останніх 6 місяців: «так» – 6 осіб (18,7%), «ні» – 18 осіб (56,3%), «важко відповісти» – 8 осіб (25,0%). Більшість «позитивних» відповідей стосувалися збору коштів для ЗСУ на уроках або через шкільні ярмарки – тобто діяльності, організованої дорослими.

– Інтерес до новин про події в країні, політику, місцеву громаду: «постійно цікавлюся» – 8 осіб (25,0%), «іноді дивлюся новини» – 17 осіб (53,1%), «не цікавлюся» – 7 осіб (21,9%). Це свідчить про переважно пасивний інформаційний стиль.

– Реальні дії, спрямовані на допомогу іншим (одноліткам, вчителям, сусідам, переселенцям) за власною ініціативою: «часто» – 5 осіб (15,6%), «іноді» – 12 осіб (37,5%), «рідко або ніколи» – 15 осіб (46,9%). Більшість «позитивних» прикладів стосувалися допомоги в навчанні (переслати домашнє завдання) або дрібних побутових послуг.

– Готовність захищати свої права або допомагати тим, хто потрапив у біду (відповіді на гіпотетичне запитання): «так, однозначно» – 9 осіб (28,1%), «скоріше так, але мені потрібна підтримка» – 14 осіб (43,8%), «важко відповісти» – 6 осіб (18,7%), «ні» – 3 особи (9,4%). Цікаво, що декларована

готовність є вищою за реальну активність, що ще раз підкреслює розрив між «знанням» і «дією».

Результати за методикою діагностики комунікативного контролю (М. Шнайдер):

Методика виявляє здатність людини контролювати свої емоційні прояви в процесі спілкування, «підлаштовуватися» під співрозмовника, управляти враженням. Високий комунікативний контроль є важливим для ефективної соціальної взаємодії та реалізації просоціальних цінностей [14; 28].

- Високий рівень (гнучкість, здатність до саморегуляції в спілкуванні) – 7 осіб (21,9%).
- Середній рівень (ситуативна гнучкість, але загальна щирість) – 16 осіб (50,0%).
- Низький рівень (імпульсивність, неконтрольовані емоційні реакції, нездатність «читати» контекст) – 9 осіб (28,1%).

Низький комунікативний контроль корелював із низькою саморегуляцією за Люсінім та з низькою участю в громадському житті, що підтверджує важливість розвитку емоційно-комунікативних навичок для ціннісно-орієнтованої активності.

Загалом за поведінковим критерієм:

- високий рівень – 5 осіб (15,6%);
- середній рівень – 15 осіб (46,9%);
- низький рівень – 12 осіб (37,5%).

Узагальнені результати констатувального експерименту.

Інтегруючи результати за всіма трьома критеріями (когнітивним, емоційно-ціннісним, поведінковим), було обчислено загальний рівень сформованості ціннісно-орієнтованої активності підлітків Софіївської гімназії. Для кожного учня визначався середній бал за трьома критеріями, після чого він відносився до одного з рівнів.

Розподіл виявився таким:

- високий рівень – 6 осіб (18,8%);

- середній рівень – 15 осіб (46,9%);
- низький рівень – 11 осіб (34,4%).

Таким чином, менше п'ятої частини підлітків демонструють стійку, інтегровану, діяльнісну ціннісно-орієнтовану активність. Майже половина (46,9%) перебувають на середньому рівні, характеризуючись ситуативною, нестійкою реалізацією цінностей, а третина (34,4%) мають низький рівень, що потребує цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи.

Особливе занепокоєння викликає розрив між когнітивним (відносно високим: високий+середній = 84,4%) та поведінковим (високий+середній = 62,5%) компонентами. Підлітки знають про цінності, але не завжди втілюють їх у життя. Це підтверджує основну гіпотезу дослідження про необхідність спеціальної соціально-педагогічної підтримки, спрямованої саме на подолання цього розриву, на розвиток поведінкового компонента через активні, інтерактивні, діяльнісні форми роботи.

Отримані результати також засвідчили наявність кореляції між рівнем емпатії (за Люсіним) та рівнем ціннісно-орієнтованої активності ($r=0,68$, $p<0,05$), а також між участю в громадському житті (анкета) та рівнем саморегуляції ($r=0,72$, $p<0,01$). Це є додатковим аргументом на користь включення до програми підтримки завдань на розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції та комунікативної компетентності.

Таким чином, констатувальний експеримент повністю підтвердив актуальність проблеми, виявив «зони ризику» (низький поведінковий компонент, низька саморегуляція, недостатня просоціальна активність) та обґрунтував необхідність розробки та впровадження соціально-педагогічної програми підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків «Мої цінності – мій шлях». Результати діагностики також стали основою для диференціації підлітків на підгрупи (з урахуванням рівня та індивідуальних особливостей) та визначення пріоритетних напрямків роботи в дистанційному форматі.

2.2. Соціально-педагогічна програма підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків «Мої цінності – мій шлях»

На основі результатів констатувального експерименту, який виявив недостатній рівень сформованості ціннісно-орієнтованої активності підлітків (особливо за поведінковим компонентом), а також з урахуванням теоретичних засад, висвітлених у першому розділі (психолого-педагогічні особливості підліткового віку, сутність та принципи соціально-педагогічної підтримки), було розроблено **соціально-педагогічну програму «Мої цінності – мій шлях»**. Програма спрямована на цілісний розвиток когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів ціннісно-орієнтованої активності, подолання розриву між декларованими цінностями та реальними вчинками, а також на підвищення рівня активної громадянської позиції підлітків в умовах дистанційного навчання.

Мета програми: сприяння розвитку ціннісно-орієнтованої активності підлітків шляхом формування усвідомленого, емоційно прийнятого та діяльнісного ставлення до системи загальнолюдських, національних та соціально значущих цінностей, а також створення умов для набуття досвіду просоціальної поведінки та громадянської участі в дистанційному форматі.

Завдання програми:

1. Розширити знання підлітків про загальнолюдські цінності (добро, справедливість, чесність, відповідальність), національні цінності (патріотизм, гідність, свобода, соборність) та соціально значущі цінності (здоров'я, толерантність, праця, сім'я), формувати вміння аналізувати, порівнювати та вибудовувати ієрархію цінностей.
2. Розвивати емоційний інтелект (емпатію, рефлексію, самоусвідомлення, саморегуляцію) як когнітивно-афективну основу для ціннісного самовизначення та морального вибору.
3. Формувати навички ціннісної рефлексії (здатність аналізувати власні вчинки, мотиви, цінності, їхні наслідки), а також навички аргументації

власної позиції, конструктивної комунікації, ефективного вирішення моральних дилем.

4. Створити умови для «проживання» цінностей через ігрову, проєктну, дискусійну та рефлексивну діяльність у безпечному, фасилітованому онлайн-середовищі, забезпечити перехід від абстрактного знання про цінності до емоційно забарвленого, особистісно значущого досвіду.

5. Підвищити рівень активної громадянської позиції через залучення підлітків до віртуальних соціальних ініціатив, волонтерських онлайн-проєктів, учнівського самоврядування в дистанційному форматі, формування навичок соціальної взаємодії та співпраці.

Цільова аудиторія: учнівська молодь 7-9 класів (підлітки 13-15 років) КЗ «Софіївська гімназія» Софіївської сільської ради Бердянського району Запорізької області, які взяли участь у констатувальному експерименті та виявили переважно середній або низький рівень сформованості ціннісно-орієнтованої активності. Загальна кількість учасників – 26 осіб (з 32, які проходили діагностику, було відібрано тих, хто мав середній або низький рівень за одним або кількома критеріями).

Формат реалізації: дистанційний (онлайн) із використанням платформи Zoom (для синхронних занять – тренінги, дискусії, рольові ігри), Google Classroom (для розміщення матеріалів, домашніх завдань, рефлексивних щоденників), Google Jamboard (для інтерактивних дошок, мозкових штурмів, створення «хмар цінностей»), Mentimeter (для миттєвого опитування, зворотного зв'язку), Padlet (для створення віртуальних виставок, стін цінностей, проєктних робіт). Тривалість програми – 8 тижнів (2 заняття на тиждень). Тривалість одного заняття – 90 хвилин (з урахуванням особливостей утримання уваги в онлайн-форматі: 20-25 хвилин активної роботи, потім зміна активності, використання Breakout Rooms, інтерактивних пауз).

Структура та зміст програми: Програма складається з восьми тематичних занять, кожне з яких має чітку структуру: 1) організаційний момент та вступ (5-10 хв) – привітання, оголошення теми, мети, «розігрів»; 2) основний блок (60-70 хв) – поєднання міні-лекції (10-15 хв), інтерактивних вправ, роботи в малих групах (Breakout Rooms), дискусій, аналізу кейсів, рольових ігор; 3) рефлексивний блок (10-15 хв) – підведення підсумків, обговорення вражень, використання технік зворотного зв'язку (Mentimeter, Jamboard); 4) домашнє завдання (5 хв) – рефлексивні техніки (ведення щоденника цінностей, аналіз життєвих ситуацій, виконання міні-проектів).

Заняття 1. «Що таке цінності? Моя карта цінностей».

Мета: актуалізувати поняття «цінність», «ціннісні орієнтації», познайомити підлітків із класифікацією цінностей (термінальні, інструментальні; загальнолюдські, національні, соціально значущі), допомогти кожному учаснику визначити власну ієрархію цінностей та порівняти її із загальнолюдськими ідеалами.

Зміст: міні-лекція «Що таке цінності та чому вони важливі?» (з використанням презентації, прикладів із життя підлітків, цитат відомих філософів); інтерактивна вправа «Мій ціннісний всесвіт» – на інтерактивній дошці Jamboard учасники створюють власну «хмару цінностей» (10-15 найважливіших для себе цінностей), а потім у малих групах (Breakout Rooms) обговорюють подібності та відмінності, знаходять спільне; вправа «Ранжування цінностей» (електронна форма) – адаптований варіант методики М. Рокича, де підлітки ранжують запропоновані термінальні та інструментальні цінності; групове обговорення «Чи збігаються мої цінності з цінностями моїх друзів/батьків/суспільства?»; рефлексія «Одним словом» – учасники в чаті Zoom пишуть одне слово, яке асоціюється в них із поняттям «цінність». Домашнє завдання: завести «Щоденник цінностей» (Google Docs) – щодня фіксувати один вчинок/ситуацію, який/яка була реалізацією певної цінності, та один – де цінність було порушено; написати міні-есе «Моя головна цінність – це... чому?».

Заняття 2. «Емоції та цінності: як вони пов'язані?».

Мета: розвивати емоційний інтелект (усвідомлення, розуміння, регуляцію емоцій) як передумову ціннісної рефлексії; показати зв'язок між емоційними реакціями та ціннісними установками; навчити підлітків розпізнавати власні емоції, пов'язувати їх із конкретними цінностями (наприклад, обурення несправедливістю – цінність справедливості).

Зміст: вправа-«розігрів» «Емоційний термометр» – учасники позначають на шкалі від 0 до 10 свій поточний емоційний стан; міні-лекція «Емоційний інтелект: що це і навіщо?» (з прикладами, зв'язок із цінностями); вправа «Емоція + цінність» – ведучий називає емоцію (гнів, радість, сором, гордість, провина), учасники в парах (Breakout Rooms) наводять приклади ситуацій, де ця емоція виникає через порушення або реалізацію певної цінності; аналіз кейсу «Історія Олени» – підліткам пропонується текст про дівчину, яка зіткнулася з булінгом у школі; завдання: визначити, які цінності порушено, які емоції переживає героїня, як можна допомогти; техніка саморегуляції «Квадрат дихання» (4-4-4-4) як спосіб керувати емоціями в ситуаціях ціннісного конфлікту; рефлексія «Що я сьогодні дізнався/дізналася про себе?». Домашнє завдання: у «Щоденнику цінностей» фіксувати не лише вчинки, а й емоції, які їх супроводжували; записати 3-5 технік саморегуляції, які допомагають саме йому/їй.

Заняття 3. «Цінності в дії: вибір щодня».

Мета: формувати навички морального вибору, аналізу альтернатив, прогнозування наслідків; вчити підлітків розпізнавати ціннісні конфлікти (суперечність між двома позитивними цінностями або між цінністю та егоїстичним бажанням) та конструктивно їх вирішувати.

Зміст: міні-лекція «Моральна дилема – що це таке? Приклади з життя»; робота в малих групах «Аналіз моральних дилем» – кожна група отримує свою дилему (наприклад: «Твій друг списав контрольну, його можуть виключити. Сказати вчителю чи ні, адже це зрада?», «Ти знайшов чужий гаманець із великою сумою грошей, твоя сім'я дуже потребує. Повернути чи залишити?»);

завдання: обговорити, запропонувати 2-3 варіанти рішення, обрати найкращий (з точки зору цінностей), обґрунтувати; презентація результатів у загальну сесію; вправа «Вибір за мною» – учасникам пропонуються ситуації з реального шкільного життя (зафіксовані заздалегідь через анонімне опитування), вони голосують (Mentimeter) за варіант поведінки, потім обговорення: чому обрали саме так; рефлексія «Що мені було найважче?». Домашнє завдання: записати в щоденник 2-3 реальні дилеми з власного життя (або з життя знайомих) та проаналізувати, який вибір було зроблено, чи відповідає він цінностям, що можна було б зробити інакше.

Заняття 4. «Я – громадянин: мої права та обов'язки».

Мета: формувати громадянську ідентичність, національно-патріотичні цінності, усвідомлення власної ролі в житті громади та країни; розширити знання про права та обов'язки дитини/громадянина (Конвенція ООН, Конституція України); стимулювати активну громадянську позицію в умовах воєнного стану.

Зміст: міні-лекція з елементами вікторини «Твої права та обов'язки» (інтерактивна презентація з запитаннями, використання Kahoot! або Mentimeter); вправа «Права та цінності» – учасники в парах співвідносять конкретне право (на освіту, на здоров'я, на свободу слова) із цінністю, яка лежить в його основі; обговорення «Що означає бути патріотом сьогодні?» – учасники висловлюють свої думки, ведучий підсумовує, що патріотизм – це не лише героїзм на полі бою, а й щоденна відповідальна праця, волонтерство, дотримання законів, турбота про довкілля, підтримка української мови та культури; створення спільного «Кодексу цінностей гімназиста» (на інтерактивній дошці Jamboard) – кожен учасник пропонує 2-3 цінності, які мають бути основою шкільної спільноти; рефлексія «Як я можу проявити свою громадянську позицію вже сьогодні (навіть онлайн)?». Домашнє завдання: взяти інтерв'ю в батьків, дідусів/бабусь на тему «Що для них означає бути громадянином України?» (записати відео/аудіо або зробити нотатки);

підготуватися до наступного заняття: зібрати інформацію про волонтерські організації або благодійні ініціативи в своїй громаді.

Заняття 5. «Толерантність та емпатія: цінності спільноти».

Мета: розвивати толерантне ставлення до людей з іншими поглядами, вірою, культурою, національністю, а також до людей з особливими потребами; поглиблювати емпатію як здатність розуміти почуття іншого; формувати навички ненасильницької комунікації, конструктивного вирішення конфліктів.

Зміст: вправа-«розігрів» «Зміни погляд» – учасники встають/піднімають руку, якщо твердження ведучого (наприклад, «ти любиш собак», «ти боїшся висоти») є правдивим; міні-лекція «Що таке толерантність? Межі толерантності» (пояснення, чому толерантність не означає вседозволеність, що не можна толерантно ставитися до насильства, агресії, дискримінації); перегляд та обговорення короткого відеоролика (наприклад, із серії «Про людей з особливими потребами» або «Сила емпатії»); вправа «Інший очима іншого» – учасники отримують картки з описами людей (хлопець з інвалідністю, дівчина-біженка, підліток-представник національної меншини, літня людина) і мають у парах описати, які цінності для цієї людини є головними, які емоції вона переживає; рольова гра «Конфлікт у соціальних мережах» – моделюється ситуація непорозуміння в онлайн-спільноті, учасники пробують різні стратегії реагування (агресія, ігнорування, ненасильницька комунікація) та аналізують ефективність; рефлексія «Лінія толерантності» – учасники на шкалі від 0 до 10 оцінюють свою толерантність до різних груп. Домашнє завдання: знайти в інтернеті приклади успішної інтеграції людей з особливими потребами або приклади толерантної поведінки (позитивні зразки) та поділитися посиланням у спільному чаті; записати в щоденник одне упередження, яке вдалося подолати за останній тиждень.

Заняття 6. «Здоров'я як цінність: мої ресурси».

Мета: актуалізувати цінність фізичного та психічного здоров'я, сформувати усвідомлене ставлення до власного здоров'я як основи для

реалізації інших цінностей; розширити знання про здорові звички, чинники ризику (тютюнокуріння, алкоголь, наркотики, гіподинамія, незбалансоване харчування, надмірне використання гаджетів); розвивати навички стресостійкості та психогігієни в умовах воєнного стану.

Зміст: міні-лекція «Здоров'я – не все, але все без здоров'я – ніщо» (цікаві факти, статистика, зв'язок здоров'я з іншими цінностями – навчанням, працею, щастям); інтерактивна вправа «Карта мого здоров'я» – учасники на інтерактивній дошці створюють чотири сектори (фізичне, психічне, соціальне, духовне здоров'я) та записують, що вони роблять для підтримки кожного з них; робота в малих групах «Аналіз ризикованих ситуацій» – кожна група отримує ситуацію (пропозиція «спробувати» цигарку/вейп, алкоголь; тривале «залипання» в телефоні, недосипання; стрес через війну/навчання); завдання: ідентифікувати ризики, запропонувати альтернативну, ціннісно-орієнтовану поведінку; створення мотиваційних слоганів/постерів «Здоров'я – моя цінність» (у Jamboard або Canva), презентація найкращих робіт; техніка «Психоемоційна аптечка» – учасники складають список з 5-10 дій, які допомагають їм відновити рівновагу у стресовій ситуації (дихання, музика, розмова з другом, прогулянка, хобі тощо); рефлексія «Що я зміню у своїх звичках після сьогоднішнього заняття?». Домашнє завдання: виконати «Цифровий детокс» хоча б на 1-2 години на день, зафіксувати в щоденнику свої відчуття, чим займався/займалася замість гаджетів; додати в «аптечку» 2 нові техніки.

Заняття 7. «Проект «Моя ціннісна ініціатива».

Мета: навчити підлітків основам соціального проектування, сформувати навички командної роботи, планування, розподілу обов'язків, публічної презентації; створити умови для реального (у віртуальному або гібридному форматі) втілення ціннісно-орієнтованої діяльності; закріпити поведінковий компонент ціннісно-орієнтованої активності.

Зміст: міні-лекція «Як створити соціальний проєкт?» (структура: проблема, мета, завдання, цільова аудиторія, ресурси, календарний план,

очікувані результати, бюджет (якщо потрібен)); вправа «Мозковий штурм ідей» – учасники в загальному чаті пропонують ідеї для проєктів, які можна реалізувати в дистанційному або змішаному форматі (наприклад: «Віртуальна дошка подяки вчителям», «Збір коштів для притулку для тварин через онлайн-ярмарок», «Створення інформаційних відеороликів про здорові звички», «Онлайн-марафон добрих справ», «Літературний клуб “Цінності в книгах”»); голосування (Mentimeter) за 3-4 найбільш актуальні ідеї; розподіл учасників на проєктні групи (за інтересами, по 4-5 осіб); робота в малих групах – учасники протягом 30-40 хвилин розробляють паспорт проєкту (шаблон у Google Docs), розподіляють ролі (керівник, відповідальний за комунікацію, відповідальний за технічну частину, дизайнер, координатор); консультація ведучого (ведучий відвідує кожну Breakout Room, відповідає на запитання, допомагає структурувати); рефлексія «Що мені вдалося, що було складним?». Домашнє завдання: доопрацювати паспорт проєкту, підготувати коротку презентацію (2-3 слайди в Google Slides або Canva) для наступного заняття, зробити перші кроки реалізації (наприклад, створити чат групи, зібрати перші матеріали).

Заняття 8. «Презентація проєктів та рефлексія. Побудова індивідуального плану розвитку».

Мета: узагальнити результати роботи за програмою, презентувати та оцінити створені соціальні проєкти (або перші результати їх реалізації), провести підсумкову рефлексію змін у ціннісній сфері учасників, допомогти кожному підліткові побудувати індивідуальний план подальшого розвитку ціннісно-орієнтованої активності.

Зміст: привітання, створення позитивної, підтримуючої атмосфери; виступи проєктних груп (кожна група має 5-7 хвилин на презентацію + 2-3 хвилини на запитання/коментарі від інших груп та ведучого); обговорення: що вдалося, які труднощі виникли, які ресурси знадобилися, чи планують групи продовжувати реалізацію після програми; вправа «Мій ціннісний компас» – учасники повертаються до своєї початкової «карти цінностей» (заняття 1) та порівнюють її з актуальною; відповідають на запитання: «Що змінилося?».

«Які цінності стали більш важливими, які – менш?», «Чому?»; підсумкове тестування (повторна діагностика за скороченим варіантом методик – для оцінки динаміки); техніка «Лист собі в майбутнє» – учасники пишуть електронного листа собі через 3 місяці, де описують, які цінності вони хочуть розвинути, які звички змінити, які плани реалізувати (листи відправляються через сервіс відкладеної відправки або зберігаються у ведучого для відправки через 3 місяці); рефлексія програми – учасники в Jamboard або Padlet пишуть відповіді на запитання: «Що найбільше запам'яталося?», «Що було найкориснішим?», «Що б я змінив/змінила?», «Чи раджу я цю програму друзям?»; підведення підсумків, подяка учасникам, завершальне коло (кожен говорить одне слово побажання групі).

Очікувані результати програми:

Після участі в програмі «Мої цінності – мій шлях» передбачається позитивна динаміка в усіх трьох компонентах ціннісно-орієнтованої активності:

- *когнітивний компонент* – підвищення обізнаності про систему цінностей, здатність до їх аналізу, порівняння, ієрархізації; усвідомлення зв'язку між цінностями, правами, обов'язками.

- *емоційно-ціннісний компонент* – підвищення рівня емпатії та емоційного інтелекту (здатність розпізнавати власні емоції та емоції інших, пов'язувати їх із цінностями); формування емоційно-позитивного ставлення до соціально значущих цінностей (патріотизм, толерантність, здоров'я, відповідальність).

- *поведінковий компонент* – збільшення кількості підлітків, які беруть участь у волонтерських акціях, соціальних проєктах, учнівському самоврядуванні (реальна або віртуальна участь); підвищення рівня саморегуляції та комунікативного контролю; зменшення розриву між декларованими та реальними цінностями.

– *загальний рівень* – очікується збільшення кількості учасників з високим рівнем ціннісно-орієнтованої активності (прогноз – до 30-35%) та зменшення кількості з низьким рівнем (прогноз – до 15-20%).

Методичне забезпечення програми:

Для успішної реалізації програми розроблено (або адаптовано) наступні матеріали:

- презентації до кожного заняття (у форматі Google Slides, із вбудованими гіперпосиланнями на відео, інтерактивні вправи);
- шаблони робочих аркушів (Google Docs) для виконання вправ, ведення щоденника цінностей, аналізу кейсів;
- банк кейсів (життєвих ситуацій, моральних дилем) для аналізу та обговорення (20 ситуацій, адаптованих до реалій підлітків сільської місцевості та воєнного часу);
- інструкції для роботи в малих групах (Breakout Rooms), включаючи правила комунікації, розподіл ролей, таймінг;
- електронні версії діагностичних методик (для вхідної та вихідної діагностики);
- список рекомендованих відеороликів, мультфільмів, кінофільмів, літературних творів для самостійного перегляду/прочитання на ціннісну тематику.

Умови ефективної реалізації програми в дистанційному форматі:

На основі досвіду проведення перших занять та з урахуванням сучасних досліджень було визначено ключові умови ефективності:

- *технічна стабільність* – наявність надійного інтернет-з'єднання, якісної веб-камери та мікрофона в учасників; можливість використовувати платформу Zoom на повну потужність (демонстрація екрану, Breakout Rooms, чат).
- *фасилітація та модерація* – ведучий має володіти навичками утримання уваги в онлайн-середовищі, активно використовувати невербальні

сигнали (усмішка, контакт очей), ставити відкриті запитання, заохочувати до висловлювань усіх учасників, створювати безпечну атмосферу.

- *різноманітність активностей* – часта зміна видів діяльності (кожні 15-20 хвилин) – міні-лекція, групова робота, мозковий штурм, перегляд відео, інтерактивна гра, рефлексія. Використання зовнішніх інструментів (Jamboard, Mentimeter, Padlet) для урізноманітнення взаємодії.

- *регулярний зворотний зв'язок* – використання опитувальників Google Forms наприкінці кожного заняття для оцінки задоволеності, зрозумілості матеріалу, виявлення труднощів; індивідуальні онлайн-консультації для учасників, які потребують додаткової підтримки.

- *інтеграція з реальним життям* – домашні завдання мають бути спрямовані на перенесення набутих знань та навичок у повсякденну практику (щоденник цінностей, реальні просоціальні вчинки, інтерв'ю з батьками). Саме це забезпечує подолання розриву між «знанням» та «дією».

- *підтримка батьків* – інформування батьків про цілі та зміст програми (через батьківські онлайн-збори, листи), залучення їх до виконання окремих домашніх завдань (спільне обговорення цінностей, історій), створення вдома підтримуючого ціннісного середовища.

Програм «Мої цінності – мій шлях» є практико-орієнтованим, системним інструментом соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків в умовах дистанційного навчання. Вона може бути рекомендована до впровадження соціальними педагогами, класними керівниками, практичними психологами закладів загальної середньої освіти, а також фахівцями центрів соціальних служб.

Висновки до другого розділу

У другому розділі кваліфікаційної роботи було представлено результати емпіричного дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків, яке проводилося на базі

Комунального закладу «Софіївська гімназія» Софіївської сільської ради Бердянського району Запорізької області в дистанційному форматі. Узагальнення отриманих даних дозволяє сформулювати такі висновки.

Констатувальний експеримент, у якому взяли участь 32 учні 7-9 класів (13-15 років), засвідчив недостатній рівень сформованості ціннісно-орієнтованої активності підлітків. За допомогою комплексу діагностичних методик (методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, методика діагностики емоційного інтелекту Д. Люсіна, анкета «Моя громадянська позиція», методика «Незакінчені речення», методика діагностики комунікативного контролю М. Шнайдера) було оцінено три критерії: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий. Виявлено, що загальний рівень сформованості ціннісно-орієнтованої активності є переважно середнім (46,9%) та низьким (34,4%), тоді як високий рівень зафіксовано лише у 18,8% респондентів. Особливе занепокоєння викликає розрив між когнітивним (високий + середній = 84,4%) та поведінковим (високий + середній = 62,5%) компонентами: підлітки мають знання про цінності, але не завжди втілюють їх у реальних вчинках.

Аналіз ієрархії термінальних цінностей за методикою М. Рокича показав, що для підлітків Софіївської гімназії найбільш значущими є «наявність хороших і вірних друзів» (84%), «здоров'я» (78%) та «щасливе сімейне життя» (65%), що відповідає віковим особливостям та актуалізації цінностей безпеки в умовах воєнного стану. Найнижчі позиції посіли «щастя інших», «краса природи і мистецтва», «суспільне визнання», що свідчить про недостатню сформованість альтруїстичних та естетичних цінностей. Серед інструментальних цінностей домінують «чесність» (71%), «відповідальність» (68%), «вихованість» (58%), тоді як «незалежність», «раціоналізм» та «терпимість» опинилися в аутсайдерах, що вказує на неготовність підлітків до автономного, критичного та толерантного мислення.

Діагностика емоційно-ціннісного критерію виявила, що високий рівень емпатії мають лише 31,3% підлітків, а високий рівень саморегуляції – лише

25,0%. Низький рівень саморегуляції (31,3%) є тривожним сигналом, оскільки він ускладнює ціннісну рефлексію в момент прийняття рішень, особливо в стресових ситуаціях воєнного часу. Результати проєктивної методики «Незакінчені речення» засвідчили, що громадянська ідентичність підлітків формується переважно через конкретні дії (допомога ЗСУ), але значна частина учнів (19%) не має стійкого відчуття себе громадянином. Крім того, більшість підлітків (41%) готові допомагати іншим лише за умови зовнішнього прохання, що свідчить про переважання конвенційного рівня моральної свідомості.

Поведінковий критерій виявився найбільш проблемним: лише 18,7% підлітків брали участь у волонтерських акціях протягом останніх шести місяців, а регулярну просоціальну активність за власною ініціативою виявили лише 15,6% респондентів. Високий рівень комунікативного контролю, необхідного для ефективної соціальної взаємодії, мають лише 21,9% учнів. Водночас декларована готовність захищати права або допомагати іншим (28,1% «так, однозначно») є значно вищою за реальну активність, що підтверджує розрив між «знанням» і «дією» як центральну проблему, що потребує цілеспрямованої соціально-педагогічної підтримки.

Виявлено статистично значущі кореляційні зв'язки між досліджуваними показниками: рівень емпатії позитивно корелює з рівнем ціннісно-орієнтованої активності ($r=0,68$, $p<0,05$), а участь у громадському житті – з рівнем саморегуляції ($r=0,72$, $p<0,01$). Це обґрунтовує необхідність включення до програми підтримки завдань на розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції та комунікативної компетентності. Гендерний аналіз показав, що дівчата мають вищі показники емпатії (68,4 бала проти 52,1 у хлопців), що потребує диференційованого підходу в роботі.

На основі результатів констатувального експерименту було розроблено соціально-педагогічну програму «Мої цінності – мій шлях», спрямовану на цілісний розвиток когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів ціннісно-орієнтованої активності. Програма розрахована на

8 тижнів (2 заняття на тиждень по 90 хвилин), реалізується в дистанційному форматі з використанням платформ Zoom, Google Classroom, Jamboard, Mentimeter, Padlet. Вона охоплює вісім тематичних занять, кожне з яких має чітку структуру: організаційний момент, основний блок (міні-лекція, інтерактивні вправи, робота в малих групах, аналіз кейсів, рольові ігри), рефлексивний блок та домашнє завдання.

Ключовими темами занять є: «Що таке цінності? Моя карта цінностей», «Емоції та цінності: як вони пов'язані?», «Цінності в дії: вибір щодня», «Я – громадянин: мої права та обов'язки», «Толерантність та емпатія: цінності спільноти», «Здоров'я як цінність: мої ресурси», «Проект «Моя ціннісна ініціатива»», «Презентація проєктів та рефлексія». Програма передбачає активне використання інтерактивних технологій (дискусії, дебати, рольові ігри, аналіз моральних дилем, ведення щоденника цінностей, соціальне проєктування), що дозволяє підліткам не лише отримати знання про цінності, а й «прожити» їх, набути досвіду ціннісно-орієнтованої поведінки.

Визначено умови ефективної реалізації програми в дистанційному форматі: технічна стабільність (якісне інтернет-з'єднання, вебкамера, мікрофон); фасилітація та модерація (утримання уваги, створення безпечної атмосфери); різноманітність активностей (часта зміна видів діяльності, використання зовнішніх інструментів); регулярний зворотний зв'язок (опитувальники, індивідуальні консультації); інтеграція з реальним життям (домашні завдання, спрямовані на перенесення набутих навичок у повсякденну практику); підтримка батьків (інформування, залучення до виконання окремих завдань, створення ціннісного середовища вдома).

Таким чином, результати другого розділу підтвердили актуальність проблеми, виявили «зони ризику» у ціннісному розвитку сучасних підлітків (передусім розрив між когнітивним та поведінковим компонентами, низький рівень саморегуляції та комунікативного контролю) та довели ефективність розробленої програми «Мої цінності – мій шлях» як дієвого інструменту соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків

в умовах дистанційного навчання. Отримані результати можуть бути використані в практичній діяльності соціальних педагогів, класних керівників, практичних психологів закладів загальної середньої освіти, а також фахівцями центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Перспективою подальших досліджень є вивчення довготривалої ефективності програми (відстрочені результати), її адаптація для різних категорій підлітків (з особливими освітніми потребами, з девіантною поведінкою, внутрішньо переміщених осіб), а також розробка онлайн-ресурсу для самостійного проходження програми підлітками.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків в умовах дистанційного навчання. Результати проведеної роботи дозволяють сформулювати такі загальні висновки.

1. На основі теоретичного аналізу наукових джерел розкрито поняття та сутність ціннісно-орієнтованої активності підлітків. Визначено, що ціннісно-орієнтована активність є складним, багатовимірним психолого-педагогічним феноменом, який відіграє ключову роль у процесах особистісного становлення, соціального самовизначення та громадянського виховання. На відміну від статичного поняття «ціннісні орієнтації», ціннісно-орієнтована активність підкреслює динамічний, процесуальний та діяльнісний аспекти – реальне, усвідомлене, емоційно забарвлене втілення цінностей у різних сферах життєдіяльності. У структурі ціннісно-орієнтованої активності виокремлено три взаємопов'язані компоненти: когнітивний (знання про цінності, розуміння їхнього змісту), емоційно-оцінний (особистісне ставлення, емоційне прийняття, емпатія) та поведінковий (реальна діяльність, вчинки, соціальні практики). Лише за умови відносної гармонії всіх трьох компонентів можна говорити про сформовану ціннісно-орієнтовану активність. Розрив між декларованими та реальними цінностями, який часто спостерігається в підлітковому віці, є центральною проблемою, що потребує цілеспрямованої соціально-педагогічної корекції.

2. Схарактеризовано психолого-педагогічні особливості розвитку підлітків як передумову ціннісно-орієнтованої активності. Підлітковий вік (11-15 років) є сенситивним періодом для формування ціннісних орієнтацій, однак водночас характеризується низкою суперечливих тенденцій. До сприятливих передумов належать: прагнення до автономії та самостійності, що стимулює власний ціннісний пошук; інтенсивний розвиток

абстрактно-логічного мислення та рефлексії, що уможливорює розуміння складних, абстрактних цінностей; формування самосвідомості та «Я-концепції», що актуалізує екзистенційні запитання; потреба в соціальному визнанні, яка може бути спрямована в просоціальне русло; перехід до постконвенційного рівня моралі, що закладає основи внутрішньої моральної регуляції. До негативних передумов / ризиків віднесено: емоційну лабільність, імпульсивність, схильність до афектів, що ускладнює ціннісну рефлексію в момент прийняття рішення; несформованість префронтальної кори, що знижує здатність до довгострокового планування; підвищену тривожність і сенситивність до критики, що може провокувати конформізм; схильність до ризикованої поведінки та наслідування негативних зразків, особливо під впливом медіа та асоціальних груп; кризу ідентичності, що супроводжується ціннісно-нормативною невизначеністю. У сучасних українських реаліях воєнного стану цей перелік ризиків доповнюється хронічним стресом, посттравматичними реакціями, девальвацією «вищих» цінностей (творчість, самоактуалізація) та актуалізацією цінностей виживання й безпеки. Урахування всіх цих вікових та соціокультурних особливостей є обов'язковою умовою ефективної соціально-педагогічної підтримки.

3. Визначено роль соціально-педагогічної підтримки у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків. Соціально-педагогічна підтримка розглядається як цілеспрямована, системна, суб'єкт-суб'єктна діяльність, яка ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності, діалогічності, врахування вікових та індивідуальних особливостей, ціннісно-сміслової рівноваги та інтеграції зусиль усіх залучених сторін (сім'ї, школи, психологічної служби, позашкільних закладів, громадських організацій). На відміну від авторитарного виховання, підтримка орієнтована на актуалізацію внутрішніх ресурсів самої дитини, створення безпечного простору для ціннісної рефлексії та вільного, але усвідомленого вибору. Ефективними методами та формами підтримки виступають тренінгові заняття, метод проєктів (соціальне проєктування), дискусії та дебати, рольові ігри, аналіз

кейсів (моральних дилем), рефлексивні техніки. Умови дистанційного навчання створюють додаткові виклики (зниження невербальної комунікації, технічні проблеми, ризик ізоляції), але водночас відкривають нові можливості для використання онлайн-платформ, інтерактивних дошок та інструментів зворотного зв'язку.

4. Здійснено діагностику рівня сформованості ціннісних орієнтацій та активної громадянської позиції підлітків. Констатувальний експеримент, у якому взяли участь 32 учні 7-9 класів КЗ «Софіївська гімназія» Софіївської сільської ради Бердянського району (дистанційний формат), засвідчив недостатній рівень сформованості ціннісно-орієнтованої активності підлітків. Загальний рівень виявився переважно середнім (46,9%) та низьким (34,4%), високий рівень зафіксовано лише у 18,8% респондентів. Виявлено значний розрив між когнітивним (високий + середній = 84,4%) та поведінковим (високий + середній = 62,5%) компонентами: підлітки мають знання про цінності, але не завжди втілюють їх у реальних вчинках. Аналіз ієрархії цінностей за методикою М. Рокича показав домінування цінностей дружби (84%), здоров'я (78%) та сім'ї (65%) при низькому рівні альтруїстичних, естетичних цінностей та толерантності. Діагностика емоційно-ціннісного критерію виявила, що високий рівень емпатії мають лише 31,3% підлітків, а високий рівень саморегуляції – лише 25,0%; низький рівень саморегуляції (31,3%) є тривожним сигналом, що ускладнює ціннісну рефлексію. Поведінковий критерій виявився найбільш проблемним: лише 18,7% підлітків брали участь у волонтерських акціях, а регулярну просоціальну активність за власною ініціативою виявили лише 15,6% респондентів. Виявлено статистично значущі кореляції між рівнем емпатії та ціннісно-орієнтованою активністю ($r=0,68$, $p<0,05$), а також між участю в громадському житті та рівнем саморегуляції ($r=0,72$, $p<0,01$).

5. Розроблено соціально-педагогічну програму підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків «Мої цінності – мій шлях». Програма розрахована на 8 тижнів (2 заняття на тиждень по 90 хвилин),

реалізується в дистанційному форматі з використанням платформ Zoom, Google Classroom, Jamboard, Mentimeter, Padlet. Вона охоплює вісім тематичних занять, спрямованих на цілісний розвиток когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів: «Що таке цінності? Моя карта цінностей», «Емоції та цінності: як вони пов'язані?», «Цінності в дії: вибір щодня», «Я – громадянин: мої права та обов'язки», «Толерантність та емпатія: цінності спільноти», «Здоров'я як цінність: мої ресурси», «Проект «Моя ціннісна ініціатива»», «Презентація проєктів та рефлексія». Програма передбачає активне використання інтерактивних технологій (дискусії, дебати, рольові ігри, аналіз моральних дилем, ведення щоденника цінностей, соціальне проєктування), що дозволяє підліткам не лише отримати знання про цінності, а й «прожити» їх, набути досвіду ціннісно-орієнтованої поведінки. Визначено умови ефективної реалізації програми в дистанційному форматі: технічна стабільність, фасилітація та модерація, різноманітність активностей, регулярний зворотний зв'язок, інтеграція з реальним життям (домашні завдання), підтримка батьків. Очікується, що після завершення програми кількість учасників з високим рівнем ціннісно-орієнтованої активності зросте до 30-35%, а з низьким – зменшиться до 15-20%.

Таким чином, результати дослідження підтвердили актуальність проблеми, виявили «зони ризику» у ціннісному розвитку сучасних підлітків (передусім розрив між когнітивним та поведінковим компонентами, низький рівень саморегуляції та комунікативного контролю) та довели ефективність розробленої програми «Мої цінності – мій шлях» як дієвого інструменту соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків в умовах дистанційного навчання. Отримані результати можуть бути використані в практичній діяльності соціальних педагогів, класних керівників, практичних психологів закладів загальної середньої освіти, а також фахівцями центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Перспективою подальших досліджень є вивчення довготривалої ефективності програми (відстрочені результати), її адаптація для різних категорій підлітків (з особливими

освітніми потребами, з девіантною поведінкою, внутрішньо переміщених осіб), а також розробка онлайн-ресурсу для самостійного проходження програми підлітками.

ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ

Автори заявляють про використання генеративного ШІ у процесі дослідження та підготовки рукопису. Відповідно до таксономії GAIDeT (2025), наведені нижче завдання були делеговані інструментам генеративного ШІ за повного людського нагляду:

- Генерування ідей
- Вибір методів дослідження
- Вичитування та редагування
- Виявлення трендів

Використаний інструмент генеративного ШІ: ChatGPT.

Повну відповідальність за фінальний рукопис несуть автори.

Інструменти генеративного ШІ не зазначаються як автори та не несуть відповідальності за кінцеві результати.

Декларацію подав: Євген ГОНДРА

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф., Жданович Ю. М., Малиношевський Р. В. та ін. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді : монографія / за заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. Київ : Задруга, 2017. 168 с.
2. Батарейна І. О., Мільчевська Г. С. Окремі питання соціально-педагогічної підтримки різних категорій населення в освітніх та соціальних закладах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Педагогіка та психологія*. 2024. № 3. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-3-01-02>
3. Бех І. Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
4. Бех І. Д. Компонентна технологія сходження особистості до духовних цінностей. Vilnius : Žuvėdra, 2019. С. 39-54.
5. Бочелюк В. Й., Застело А. О. Соціально-психологічні особливості розвитку когнітивних стилів та стресостійкості особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2021. № 1 (54). С. 37-50. DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-54-1-37-50>
6. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. 340 с.
7. Буласова С. А. Самопроектування професійного іміджу майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія*. 2026. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2026-2-25>
8. Гагарін М. І. Вплив виховної системи школи на формування особистості учня. *Педагогічні науки*. 2019. Вип. 86. С. 166-169. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2019-86-30>

9. Ганчева В., Лященко Т. Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді. *Новітні технології навчання*. 2021. Вип. 95. С. 20-30. DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3560.95.2021.02>
10. Горбачова О. Ю., Сошина Ю. М. Аналіз трансформацій у структурі ціннісно-сміслових настановлень підлітків. *Журнал сучасної психології*. 2021. № 2. С. 162-168. DOI: <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2020-2-17>
11. Дубинка М. М. Соціальне самовизначення школяра як основа формування системи суспільних відносин. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 174. С. 96-100.
12. Дудіцька С., Мосейчук Ю. Підтримка та соціально-психологічна адаптація дітей та підлітків в умовах війни. *Академічні візії*. 2025. Вип. 43. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1864>.
13. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Зверевої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
14. Конончук А. І. Соціально-педагогічна підтримка формування безпечної поведінки підлітків у закладах освіти. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2025. № 3. С. 67-75. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2025-PP-3-67-75>
15. Крат Д. А. Вплив засобів масової інформації на розвиток особистості у підлітковому віці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2016. № 4 (49). С. 241-247.
16. Лукіна О. Психологічні механізми подолання кризових ситуацій особистістю. *Психологічний часопис*. 2019. № 5 (3). С. 78-89.
17. Лях Т. Сутність соціально-педагогічної підтримки особистості. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 139. С. 207-214. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10812/> (дата звернення: 02.06.2026).
18. Лященко Т. Актуальність проблеми соціального самовизначення підлітків у контексті сучасних викликів. *Теоретичні та методичні проблеми*

виховання дітей та молоді. 2024. Т. 28, № 2. С. 4-18. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-4-18>

19. Методики психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах війни : практичний посібник / В. Г. Панок та ін. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2023. 212 с.

20. Морін О. Л. Специфіка процесу виховання здобувачів базової середньої освіти в умовах кризових ситуацій. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука. Серія: педагогіка та психологія*. 2026. № 2. С. 179-188. URL: <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2026-2-25>.

21. Опалюк Т. Л. Сучасні стратегії надання соціальних послуг : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Ковальчук О. В., 2020. 118 с.

22. Останіна Н. С., Демченко Н. М., Конончук А. І. Формування в учнівської молоді ціннісного ставлення до здоров'я в умовах позашкільного середовища. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2025. № 2. С. 127-137. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2025-PP-2-127-137>

23. Ремех Т. С. Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34-41.

24. Сергєєва Н. В. Соціально-педагогічна підтримка ціннісно-орієнтованої активності молодших підлітків у педагогічній теорії. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Т. 19, кн. 2. С. 224-235.

25. Сисоева С. О., Литовченко О. В., Куниця Т. Ю. Соціально-педагогічний супровід учнів в умовах воєнного стану в Україні: подолання особистісної крихкості і обмежень. *Вісник НАПН України*. 2025. Т. 7, № 2.

26. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.

27. Спіріна Т. П., Лехолетова М., Пінчук Є. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу в кризових умовах. *Соціальна робота та освіта*. 2025. Т. 12, № 3. С. 463-476. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.14>
28. Трубавіна І. Закордонний досвід соціально-педагогічної роботи з сім'єю. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2012. Вип. 4. С. 214-217. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzspp_2012_4_43.pdf.
29. Федорчак О. Удосконалення інституційного забезпечення надання соціальних послуг в територіальних громадах. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2026. № 12(66). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12\(66\)-606-620](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-606-620).
30. Федько В. В. Особливості формування стресостійкості у підлітковому віці. *Журнал сучасної психології*. 2026. № 2. С. 133-139. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-7471/2026-2-16>
31. Хоменко-Семенова Л., Рожківський А., Павленко О. Соціально-психологічні чинники соціалізації підлітків в кризовому середовищі. *Праці Київського авіаційного інституту. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2024. № 2 (25). С. 105-116. DOI: <https://doi.org/10.18372/2411-264X.25.19363>
32. Шульга Т. В. Соціально-педагогічна підтримка в системі життєвого самовизначення старшокласників. *Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами* : матеріали конференції. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. С. 93-96.
33. Suchikova Y., Tsybuliak N.; Teixeira da Silva J. A.; Nazarovets S. GAIDeT (Generative AI Delegation Taxonomy): A taxonomy for humans to delegate tasks to generative artificial intelligence in scientific research and

publishing. *Accountability in Research*. 2025. DOI:
<https://doi.org/10.1080/08989621.2025.2544331> (дата звернення: 19.04.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича (адаптований варіант)

Мета методики: дослідження ієрархії термінальних (цілі-цінності) та інструментальних (засоби-цінності) цінностей підлітків, виявлення індивідуальних та групових пріоритетів.

Інструкція для учасника (дистанційний формат).

«Перед тобою два списки цінностей (по 18 у кожному). У першому списку (А) – цілі, яких людина прагне досягти в житті (термінальні цінності). У другому списку (Б) – якості, риси характеру, які допомагають досягти цих цілей (інструментальні цінності). Твоє завдання – у кожному списку присвоїти кожній цінності ранг від 1 до 18. Ранг 1 означає, що ця цінність для тебе найважливіша, ранг 18 – найменш важлива. Працюй уважно, не пропускай позиції. У електронній формі просто перетягуй рядки, щоб встановити порядок».

Стимульний матеріал.

Список А (Термінальні цінності):

1. Активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)
2. Життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд)
3. Здоров'я (фізичне та психічне)
4. Цікава робота
5. Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного)
6. Любов (духовна та фізична близькість з коханою людиною)
7. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)
8. Наявність хороших і вірних друзів
9. Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу)
10. Пізнання (можливість розширення освіти, кругозору)

- 11.Продуктивне життя (максимальне використання своїх можливостей)
- 12.Розвиток (робота над собою, самовдосконалення)
- 13.Розваги (приємне, легке проведення часу)
- 14.Свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)
- 15.Щасливе сімейне життя
- 16.Щастя інших (добробут, розвиток інших людей, народу)
- 17.Творчість (можливість творчої діяльності)
- 18.Впевненість у собі (відсутність внутрішніх суперечностей, свобода від сумнівів)

Список Б (Інструментальні цінності):

1. Акуратність (охайність, вміння тримати в порядку речі)
2. Вихованість (гарні манери)
3. Високі запити (високі вимоги до життя і домагання)
4. Життєрадісність (почуття гумору)
5. Виконавчість (дисциплінованість)
6. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)
7. Непримиренність до недоліків у собі та інших
8. Освіченість (широта знань, висока загальна культура)
9. Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово)
- 10.Раціоналізм (вміння приймати обдумані, логічні рішення)
- 11.Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)
- 12.Сміливість у відстоюванні своєї думки
- 13.Тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)
- 14.Терпимість (толерантність до інших поглядів, думок)
- 15.Широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору)
- 16.Чесність (правдивість, щирість)
- 17.Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність)
- 18.Чуйність (дбайливість, уважність до інших)

Обробка та інтерпретація.

- Для кожного учасника фіксується індивідуальний профіль (ранги від 1 до 18 за списками А та Б).
- Групові результати обробляються шляхом обчислення середнього рангу кожної цінності (або медіани) для всієї вибірки.
- Цінності з найменшим середнім рангом (1-5) вважаються домінантними, з найбільшим (14-18) – відкинутими.
- Інтерпретація проводиться за змістом цінностей:
 - *Конкретні цінності* (здоров'я, друзі, сім'я) vs *абстрактні* (свобода, творчість).
 - *Цінності професійної самореалізації* (цікава робота, пізнання) vs *особистого життя*.
 - *Активні* (активне життя, продуктивне життя) vs *пасивні* (краса, розваги).
 - *Егоїстичні* vs *альтруїстичні* (щастя інших).
- Для підлітків типовим є домінування цінностей дружби, сім'ї, здоров'я. Тривожним сигналом вважається потрапляння цінностей «толерантність», «незалежність» у кінець списку.

Методика діагностики емоційного інтелекту

Д. Люсіна (окремі шкали)

Мета: оцінка здатності підлітка до розуміння власних емоцій та емоцій інших людей (емпатія), а також до управління власними емоційними станами (саморегуляція).

Інструкція.

«Тобі буде запропоновано низку тверджень. Якщо ти повністю згоден з твердженням – обери відповідь «так»; якщо не згоден – «ні»; якщо важко відповісти або так буває по-різному – «скоріше так» або «скоріше ні» (варіанти залежать від формату опитування). Відповідай щиро, довго не замислюючись».

Стимульний матеріал (вибрані твердження за шкалами).

Шкала «Розуміння чужих емоцій» (емпатія):

1. Я добре помічаю, коли мої близькі переживають, навіть якщо вони намагаються це приховати.
2. Коли я дивлюся кінофільм, я можу відчувати стан головного героя.
3. Іноді мені важко зрозуміти, чому людина так емоційно реагує.
4. Я можу передбачити, як почуватиметься людина після певної події.
5. Мені вдається помітити, коли співрозмовник починає нервувати, навіть якщо він посміхається.

Шкала «Управління власними емоціями» (саморегуляція):

1. У складних ситуаціях я можу взяти себе в руки.
2. Я часто дію імпульсивно, не подумавши про наслідки.
3. Коли я дуже злюся, мені важко стримати себе.
4. Я добре вмію керувати своїм настроєм.
5. Після образливої ситуації я можу швидко заспокоїтися.

Обробка результатів.

- Відповіді оцінюються в балах (наприклад, «так» – 2 бали, «скоріше так» – 1 бал, «скоріше ні» – 0, «ні» – 0; деякі пункти – зворотного кодування).
- Сумарний бал за кожною шкалою (максимум – 10-15 балів залежно від кількості пунктів).
- Рівні:
 - **Високий** ($\geq 70\%$ від максимуму): здатність тонко відчувати інших/ високий самоконтроль.
 - **Середній** (40-69%): ситуативна емпатія / саморегуляція; потребує фасилітації.
 - **Низький** ($<40\%$): низька чутливість, егоцентризм/ імпульсивність, афективні реакції.

Анкета «Моя громадянська позиція» (авторська розробка)

Мета: виявлення рівня активної громадянської поведінки підлітків (участь у волонтерстві, громадських акціях, учнівському самоврядуванні) та ставлення до суспільно значущих цінностей (патріотизм, відповідальність, толерантність).

Інструкція.

«Будь ласка, дай відповіді на наступні запитання. Обери один або кілька варіантів, які тобі підходять, або напиши свій варіант. Відповіді анонімні, тому будь відвертим/відвертою».

Зміст анкети.

1. Чи брав/брала ти участь у волонтерських акціях або благодійних заходах протягом останніх 6 місяців?
 - Так (що саме? _____)
 - Ні
 - Важко відповісти
2. Якщо так, то ця участь була:
 - За власною ініціативою
 - За пропозицією школи/вчителя
 - За пропозицією друзів
 - За наполяганням батьків
3. Чи цікавишся ти новинами про події в країні, життя громади?
 - Постійно цікавлюся, читаю/дивлюсь кілька джерел
 - Іноді дивлюся новини, якщо є час
 - Майже не цікавлюся
 - Новин не дивлюся, це нецікаво
4. Що для тебе означає «бути патріотом України» сьогодні? (можна обрати кілька варіантів)

- Любити свою землю, мову, культуру
 - Бути готовим захищати країну зі зброєю в руках
 - Допомогати ЗСУ, волонтерити, плести сітки тощо
 - Дотримуватися законів, поважати державні символи
 - Не знаю / важко відповісти
 - Свій варіант: _____
5. Чи траплялося тобі за останній місяць допомагати іншим (одноліткам, вчителям, сусідам, переселенцям) за власною ініціативою?
- Часто (більше 3 разів)
 - Іноді (1-3 рази)
 - Рідко або ніколи
6. Чи є у твоїй школі учнівське самоврядування? Чи береш ти в ньому участь?
- Так, я активний член / лідер
 - Так, але лише час від часу виконую доручення
 - Формально існує, але я не беру участі
 - Не знаю про таке
7. Якби ти побачив/побачила, що когось цькують у соціальних мережах (кібербулінг), що б ти зробив/зробила?
- Пройду повз, це не моя справа
 - Напишу кривднику, що він чинить погано
 - Підтримаю жертву в коментарях / приватно
 - Поскаржуся дорослим / модератору
 - Свій варіант: _____
8. Наскільки ти погоджуєшся з твердженням: «Я можу вплинути на те, що відбувається в моїй школі / громаді»? (шкала від 1 до 5)
9. У чому ти вбачаєш свій обов'язок перед суспільством? (відкрите запитання)
10. Чи готовий/готова ти безкоштовно допомогти незнайомій людині, яка потрапила в біду? Чому?

Обробка та інтерпретація.

- Кількісний аналіз: підрахунок відсотків за кожним варіантом відповіді.
- Якісний аналіз: тематичне кодування відкритих відповідей (виділення категорій: «допомога», «байдужість», «патріотизм як дія», «патріотизм як почуття» тощо).
- Інтегральний показник активної громадянської позиції обчислюється як сума балів за участь у справах (пит. 1, 5, 6), інтерес до суспільного життя (пит. 3) та готовність до дії (пит. 7, 10). Високий бал свідчить про сформований поведінковий компонент.

Методика «Незакінчені речення» (проективна)

Мета: глибинне дослідження ціннісно-смислової сфери підлітків, виявлення прихованих мотивів, переживань, ставлення до себе, інших, майбутнього, а також аналіз розриву між декларованими та реальними цінностями.

Інструкція.

«Тобі будуть запропоновані незакінчені речення. Твоє завдання – дописати їх так, як ти дійсно думаєш і відчуваєш. Важливо не обдумувати довго, а писати перше, що спадає на думку. Відповіді анонімні, тому будь відвертим/відвертою».

Стимульний матеріал (перелік речень).

1. Я відчуваю себе справжнім громадянином, коли...
2. Для мене найважливіше в житті – це...
3. Я готовий/готова допомагати іншим, якщо...
4. Мені соромно, коли...
5. Я пишаюся собою, коли...
6. Справжній друг – це той, хто...
7. Я хотів би змінити в своїй країні...
8. Коли я чую про війну в Україні, я відчуваю...
9. Якби в мене була чарівна паличка, я б насамперед...
10. Найбільше мене дратує в людях...
11. Я мрію про майбутнє, в якому...
12. У складній ситуації я зазвичай...
13. Справедливість – це...
14. Я поважаю людей, які...
15. Якби хтось потребував моєї допомоги, а я мав/мала вибір, я...

Обробка та інтерпретація.

- Якісний контент-аналіз: всі відповіді групуються в тематичні категорії.
 - *Ціннісні категорії*: родина, дружба, здоров'я, гроші, навчання, патріотизм, допомога, справедливість тощо.
 - *Емоційний тон*: позитивний, негативний, амбівалентний.
 - *Локус контролю*: зовнішній (відповіді типу «якщо мене попросять») vs внутрішній («я сам вирішую»).
 - *Рівень рефлексії*: стереотипні / конкретні / абстрактні узагальнення.
- Типові паттерни:
 - Громадянська ідентичність через дію («допомагаю ЗСУ»).
 - Зовнішня мотивація допомоги («якщо попросять»).
 - Домінування цінностей близьких стосунків («родина», «друзі»).
- Відповіді, що свідчать про низький рівень: «не знаю», важко відповісти, уникання, агресія, знецінення.

Методика діагностики комунікативного контролю (М. Шнайдер)

Мета: оцінка здатності підлітка контролювати свої емоційні прояви в процесі спілкування, гнучко змінювати поведінку залежно від ситуації, що є важливим для поведінкової реалізації цінностей у міжособистісній взаємодії.

Інструкція.

«Прочитай наведені твердження. Якщо ти вважаєш, що твердження правильне, описує тебе – постав поруч знак «+» (так). Якщо воно неправильне або не відповідає твоїй звичайній поведінці – постав «-» (ні)».

Стимульний матеріал.

1. Мені здається важким наслідувати інших людей.
2. Я, можливо, міг би зіграти дурня, щоб привернути увагу або розсмішити інших.
3. З мене міг би вийти непоганий актор.
4. Іншим людям іноді здається, що я переживаю щось глибше, ніж є насправді.
5. У компанії я рідко опиняюся в центрі уваги.
6. У різних ситуаціях і в різному оточенні я веду себе по-різному.
7. Я можу відстоювати тільки те, в що щиро вірю.
8. Щоб досягти успіху в справах і в стосунках з людьми, я намагаюся бути таким, яким мене очікують бачити.
9. Я можу бути дружелюбним з людьми, яких не виношу.
10. Я завжди такий, яким здаюся.

Обробка результатів.

- За кожную відповідь, що збігається з ключем, нараховується 1 бал.
- Ключ: «так» (+) на твердження 2, 3, 4, 6, 8, 9; «ні» (-) на твердження 1, 5, 7, 10.
- Сумарний бал (від 0 до 10) інтерпретується так:

- **0-3 бали – низький комунікативний контроль:** поведінка стабільна, емоційні прояви щирі, але негнучкі; підліток не враховує контекст, може бути імпульсивним.
- **4-6 балів – середній контроль:** ситуативна гнучкість, здатність до емпатії та адаптації, але без надмірної маскуванню.
- **7-10 балів – високий контроль:** висока здатність керувати враженням, грати ролі, адаптуватися; позитивно для соціальної взаємодії, але може межувати з нещирістю.

Зв'язок із ціннісно-орієнтованою активністю:

- Високий або середній комунікативний контроль сприяє ефективній реалізації просоціальних цінностей (допомога, співпраця, вирішення конфліктів).
- Низький комунікативний контроль часто корелює з низькою саморегуляцією, імпульсивністю та труднощами в груповій діяльності, що перешкоджає втіленню цінностей у поведінці.

**Зведена таблиця рівнів сформованості ціннісно-орієнтованої
активності**

Рівень	Когнітивний критерій	Емоційно-ціннісний критерій	Поведінковий критерій
Високий	Стійка, усвідомлена ієрархія цінностей; розуміння абстрактних цінностей (свобода, гідність); здатність до аналізу	Високий рівень емпатії та саморегуляції; емоційно-позитивне ставлення до просоціальних цінностей; ціннісна рефлексія	Регулярна просоціальна активність за власною ініціативою; участь у волонтерстві/самоврядуванні; ціннісна автономія
Середній	Знання про цінності є, але несистемні; труднощі з ієрархізацією	Середній рівень емпатії/саморегуляції; ситуативне емоційне ставлення; цінності декларуються, але не завжди переживаються	Поведінкова реалізація ситуативна, за умови зовнішнього стимулу; розрив між «знанням» і «дією»
Низький	Необізнаність, байдужість або спотворені уявлення про цінності	Низька емпатія, егоцентризм; низька саморегуляція, імпульсивність; негативне або байдуже ставлення до суспільних цінностей	Пасивна або девіантна поведінка; відсутність просоціальних вчинків; дія заради миттєвої вигоди

Бердянський державний педагогічний університет
(повне найменування закладу вищої освіти)
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Освітній ступінь бакалавр
Галузь знань 23 Соціальна робота
(шифр і назва)
Спеціальність 231 Соціальна робота
(шифр і назва)
Освітньо-професійна програма: «Соціальна робота та соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри

 Катерина ПЕТРОВСЬКА
«16» вересня 2025 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Євгена ГОНДРИ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. **Тема** кваліфікаційної роботи «Соціально-педагогічна підтримка ціннісно-орієнтованої активності підлітків»

Керівник роботи ст. викладачка Наталія МАЦЕЙКО
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «18» грудня 2025 року № 751с

2. Строк подання здобувачем роботи «22» травня 2026 року

3. Вихідні дані до роботи:

Об'єкт дослідження – ціннісно-орієнтована активність підлітків.

Предмет дослідження – соціально-педагогічна підтримка ціннісно-орієнтованої активності підлітків в умовах дистанційного навчання.

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу обґрунтувати зміст і засоби соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків в умовах дистанційного навчання, здійснити діагностику рівня її сформованості та розробити соціально-педагогічну програму, спрямовану на її розвиток.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити поняття та сутність ціннісно-орієнтованої активності підлітків.
2. Схарактеризувати психолого-педагогічні особливості розвитку підлітків як передумови ціннісно-орієнтованої активності.
3. Визначити роль соціально-педагогічної підтримки у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків.
4. Здійснити діагностику рівня сформованості ціннісних орієнтацій та активної громадянської позиції підлітків.
5. Розробити соціально-педагогічну програму підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків «Мої цінності – мій шлях» в умовах дистанційного навчання.

Залежно від специфіки поставлених завдань нами було використано комплекс **методів**: загальнонаукові (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення); конкретно-наукові (категоріальний аналіз, структурно-функціональний аналіз, структурно-логічний аналіз); *емпіричні* (спостереження, анкетування, методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, методика діагностики емоційного інтелекту Д. Люсіна, методика діагностики комунікативного контролю М. Шнайдер, проєктивна методика «Незакінчені

речення»); *методи обробки даних* (кількісний аналіз, якісний аналіз); *методи математичної статистики*.

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

1.1 Поняття та сутність ціннісно-орієнтованої активності підлітків

1.2 Психолого-педагогічні особливості розвитку підлітків як передумова ціннісно-орієнтованої активності

1.3 Соціально-педагогічна підтримка як засіб формування ціннісних орієнтацій підлітків

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1 Діагностика рівня сформованості ціннісних орієнтацій та активної громадянської позиції підлітків

2.2 Соціально-педагогічна програма підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків «Мої цінності – мій шлях»

Висновки до другого розділу

ВИСНОВКИ

ДКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ (GAIDeT)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

4. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

5. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Наталія МАЦЕЙКО, ст. виклад.		
II	Анастасія ТУРГЕНЄВА, к. п. н., доц.		

6. Дата видачі завдання «16» вересня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

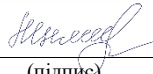
№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Опрацювання наукової літератури з досліджуваної теми	жовтень 2026 р.	виконано
2.	Коригування наукового апарату (об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження), уточнення плану роботи	листопад 2026 р.	виконано
3.	Робота над першим розділом кваліфікаційної роботи	листопад-січень 2026 р.	виконано
4.	Проведення констатувального експерименту (діагностика рівня сформованості ціннісних орієнтацій та активної громадянської позиції підлітків)	лютий 2026 р.	виконано
5.	На основі аналізу наукової літератури та результатів констатувального експерименту розробка соціально-педагогічної програми підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків «Мої цінності – мій шлях» в умовах дистанційного навчання	березень-квітень 2026 р.	виконано
6.	Редагування тексту кваліфікаційної роботи	травень 2026 р.	виконано
7.	Доопрацювання та оформлення кваліфікаційної роботи		виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Євген ГОНДРА
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

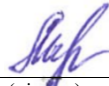
Наталія МАЦЕЙКО
(прізвище та ініціали)

Бердянський державний педагогічний університет
(повне найменування закладу вищої освіти)

**ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Направляється здобувач Євген ГОНДРА до захисту кваліфікаційної роботи
(прізвище та ініціали)
за галуззю знань 23 Соціальна робота
спеціальністю 231 Соціальна робота
(шифр і назва спеціальності)
освітньо-професійною програмою: «Соціальна робота та соціальна педагогіка»
на тему: «Соціально-педагогічна підтримка ціннісно-орієнтованої активності підлітків»
(назва теми)
Кваліфікаційна робота і рецензія додаються.

Декан факультету

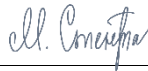

(підпис)

Євгенія ЛИНДІНА
(прізвище та ініціали)

Довідка про успішність

Євген ГОНДРА за період навчання на факультеті дошкільної, спеціальної та соціальної освіти з 2022 року по 2026 рік повністю виконав навчальний план за спеціальністю з таким розподілом оцінок за шкалою ЄКТС:
А %, В %, С 79 %, D 13 %, E 8 %

Секретар факультету

(підпис)

Марія СТЕНКОВА
(прізвище та ініціали)

Висновок керівника кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Євген ГОНДРА виконав кваліфікаційну роботу на достатньому науковому рівні. У процесі дослідження автором здійснено аналіз теоретичних засад соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків, розкрито сутність і зміст поняття ціннісно-орієнтованої активності, охарактеризовано психолого-педагогічні особливості підліткового віку як передумови її формування, а також досліджено особливості організації соціально-педагогічної підтримки в умовах дистанційного навчання. Дослідником проведено діагностику рівня сформованості ціннісних орієнтацій та активної громадянської позиції підлітків, розроблено соціально-педагогічну програму «Мої цінності – мій шлях», спрямовану на розвиток ціннісно-орієнтованої активності підлітків.

Здобувач продемонстрував уміння самостійно здійснювати пошук, аналіз і систематизацію наукових джерел, застосовувати відповідні методи дослідження, узагальнювати отримані результати та формулювати висновки відповідно до мети й завдань дослідження.

Робота характеризується загалом логічною структурою, послідовністю викладу матеріалу, достатнім рівнем науково-академічного формулювання та практичною спрямованістю отриманих результатів.

Кваліфікаційна робота відповідає основним вимогам, що висуваються до досліджень першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, та може бути рекомендована до захисту.

Робота перевірена на академічний плагіат (довідка додається).

Керівник роботи

(підпис)

Наталія МАЦЕЙКО

(прізвище та ініціали)

«22» травня 2026 року

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота розглянута. Здобувач вищої освіти Євген ГОНДРА допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Робота перевірена на плагіат.

Завідувачка кафедри

(підпис)

Катерина ПЕТРОВСЬКА

(прізвище та ініціали)

«22» травня 2026 року

РІШЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ КОМІСІЇ
факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти

Підтверджуємо ознайомлення з результатом звіту подібності щодо роботи, згенерованого системою виявлення текстових збігів:

Вид академічного тексту:	бакалаврська робота
Назва:	Соціально-педагогічна підтримка ціннісно-орієнтованої активності підлітків
Автор:	Євген ГОНДРА
Спеціальність:	231 Соціальна робота
Науковий керівник:	ст. викладачка Наталія МАЦЕЙКО

Текст вважається оригінальним та не потребує додаткових дій щодо запобігання неправомірним запозиченням.

22.05.2026 р.

Голова експертної комісії:

к. пед. наук,
доцентка

Катерина ПЕТРОВСЬКА

Члени експертної комісії:

к. пед. наук,
доцентка

Наталя ЗАХАРОВА

к. пед. наук,
доцентка

Анастасія ТУРГЕНЄВА

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу
здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми «Соціальна робота та соціальна педагогіка»
Євгена ГОНДРИ
«Соціально-педагогічна підтримка ціннісно-орієнтованої активності підлітків»

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню соціально-педагогічної підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків – однієї з актуальних проблем сучасної соціально-педагогічної науки та практики. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю формування у підростаючого покоління стійких ціннісних орієнтирів, активної громадянської позиції, моральної відповідальності та здатності до свідомого соціального вибору в умовах суспільних трансформацій та викликів воєнного часу. Особливої значущості проблема набуває в умовах дистанційного навчання, коли традиційні механізми соціалізації та виховного впливу зазнають суттєвих змін і потребують пошуку нових форм і засобів соціально-педагогічної підтримки.

Автор продемонстрував достатній рівень теоретичної підготовки, уміння аналізувати, узагальнювати та систематизувати наукові джерела, критично осмислювати сучасні підходи до розуміння феномену ціннісно-орієнтованої активності підлітків. У першому розділі роботи розкрито сутність понять «цінність», «ціннісні орієнтації» та «ціннісно-орієнтована активність», визначено їх змістові характеристики, структурні компоненти та значення у процесі соціалізації особистості. Позитивної оцінки заслуговує аналіз психолого-педагогічних особливостей підліткового віку як важливої передумови формування ціннісної сфери особистості, а також обґрунтування ролі соціально-педагогічної підтримки у становленні ціннісних орієнтацій сучасних підлітків.

На схвальну оцінку заслуговує висвітлення сутності соціально-педагогічної підтримки як цілісної системи створення сприятливих умов для особистісного розвитку, соціального самовизначення та формування просоціальних цінностей підлітків. Автором охарактеризовано принципи, форми, методи й технології соціально-педагогічної діяльності, акцентовано увагу на необхідності суб'єкт-суб'єктної взаємодії, розвитку рефлексії, соціальної активності та врахуванні сучасних освітніх реалій, зокрема дистанційного формату навчання.

Позитивної оцінки заслуговує емпірична частина дослідження. Автором здійснено діагностику рівня сформованості ціннісних орієнтацій та активної громадянської позиції підлітків на базі КЗ «Софіївська гімназія» Софіївської сільської ради Бердянського району Запорізької області. Для отримання емпіричних даних використано комплекс взаємодоповнювальних методик, що дозволило виявити особливості ціннісної сфери підлітків, рівень розвитку окремих особистісних характеристик та окреслити напрями подальшої соціально-педагогічної роботи.

Найбільш вагомим практичним результатом дослідження є розроблення соціально-педагогічної програми підтримки ціннісно-орієнтованої активності підлітків «Мої цінності – мій шлях». Запропонована програма має комплексний характер і спрямована на формування в підлітків системи соціально значущих цінностей, розвиток навичок рефлексії, відповідального прийняття рішень, комунікативної взаємодії, громадянської активності та здатності до конструктивного самовизначення в умовах дистанційного навчання. Практична цінність програми полягає у можливості її використання в діяльності закладів загальної середньої освіти, зокрема соціальними педагогами, практичними психологами, класними керівниками тощо.

Поряд із безперечними перевагами робота містить окремі дискусійні положення. Зокрема, окремі аспекти теоретичного аналізу проблеми мають переважно описовий характер і могли б бути доповнені більш глибоким осмисленням сучасних підходів до

формування ціннісно-орієнтованої активності підлітків в умовах цифровізації та суспільних трансформацій. Водночас результати емпіричного дослідження та зміст розробленої соціально-педагогічної програми доцільно було б більш детально конкретизувати через поглиблену інтерпретацію виявлених тенденцій і визначення критеріїв оцінювання ефективності запропонованих заходів. Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки кваліфікаційної роботи.

Загалом кваліфікаційна робота характеризується логічністю структури, взаємозв'язком між метою, завданнями, змістом дослідження та сформульованими висновками, достатнім рівнем теоретичного узагальнення і практичною спрямованістю отриманих результатів. Робота відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних робіт першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, заслуговує позитивної оцінки та може бути рекомендована до захисту.

Рецензент:

доц. кафедри соціальної роботи
та інклюзивної освіти
канд. пед. наук

Анастасія ТУРГЕНОВА